

5 El lleure, un espai educatiu privilegiat

Sònia Roig i Txus Morata

Què és el lleure educatiu

El lleure com a dret reconegut

Catalunya es fa ressò i incorpora les recomanacions de la Declaració dels Drets Humans (art. 24) i la Convenció dels Drets dels Infants (art. 31). Del lleure com a dret reconegut es parla a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 (art. 44.3), la Llei d'educació de Catalunya de 2009 (art. 39 i 41), la Llei de drets i oportunitats en la infància i l'adolescència de 2010 (art. 13, 57 i 58) o la de Llei de serveis socials de 2007, que també preveu dispositius d'actuació i protecció dins l'àmbit del lleure amb relació als infants i adolescents en risc social.

En aquesta línia, l'informe relacionat amb el lleure educatiu emès pel Síndic de Greuges (2014: 6) assenyala que el Pacte per a la infància a Catalunya (2013) prioritza la promoció de la participació dels infants i els adolescents en l'àmbit del lleure en igualtat d'oportunitats, dins i fora de l'entorn escolar, i demana que la responsabilitat envers aquest procés educatiu sigui compartida pels diversos agents. D'altra banda, el futur Pla Nacional de Drets Humans de Catalunya s'enfoca en el dret de l'educació, incloent-hi el lleure educatiu, i per això caldrà conèixer quines propostes de millora es materialitzen, tant si tenen a veure amb el desplegament

normatiu relacionat amb les condicions d'igualtat d'oportunitats o la creació dels ajuts econòmics per fomentar l'accés dels infants i adolescents a les activitats complementàries i extraescolars des del paradigma inclusiu, entre d'altres. També l'informe de la UNESCO (2015) ajuda a repensar l'educació com un bé comú, que garanteix la universalització d'accés en igualtat d'oportunitats i ofereix propostes educatives inclusives a partir de la implicació de tots els agents socials i educatius des d'una responsabilitat compartida.

En tot cas, actualment les administracions públiques es troben amb dificultats per respondre a aquest propòsit d'una manera proporcionada a les necessitats actuals i ajustada davant les desigualtats territorials, per això el lideratge del teixit associatiu i del tercer sector al llarg del temps ha estat transcendental i a hores d'ara es manté com una peça angular.

El lleure com a espai educatiu

Fruit de la reflexió i la pràctica pedagògica, es mostra el valor del lleure com un espai privilegiat per a l'experimentació, la construcció d'aprenentatges significatius per a la vida, la vinculació interpersonal i la relació compromesa i responsable amb l'entorn. En paral·lel, ha esdevingut també un factor clau en la generació comunitària d'oportunitats educatives «en» la diversitat i «per» a la igualtat d'oportunitats.

El lleure permet empoderar els infants, adolescents i joves, perquè facilita el desenvolupament de competències per a la vida, els ajuda a desenvolupar el seu sentiment de pertinença, impulsa la seva incorporació a la vida comunitària i associativa, alhora que els encoratja a assumir compromisos cívics, socials i mediambientals. De fet, tal com assenyala Educació 360 a *Competències per a la vida en el lleure educatiu* (2019), incideix en les 7 macrocompetències transversals proposades per la UNESCO en el marc de l'*Agenda 2030*: l'aprenentatge al llarg de la vida, l'autogestió, l'ús interactiu de diverses eines i recursos, la interacció amb altres, la

interacció amb el món, la transdisciplinarietat, i la multialfabetització. Per exemple, en el cas dels Minyons Escoltes i Guies de Catalunya, es desenvolupen projectes en petit grup amb l'objectiu de tenir autonomia, responsabilitat, organització i autogestió pròpia. Per la banda dels Centres Juvenils Don Bosco, es desenvolupen projectes on cal activar la consciència crítica, la solidaritat i el compromís per a la construcció d'una societat justa i democràtica, per exemple davant la violència de gènere o l'acollida de persones refugiades. En el cas dels esplais, les activitats inclouen el consum responsable i sostenible, les decisions es prenen en assemblea perquè trobin respostes a problemes grupals, o fins i tot, en algun cas, es lideren activitats d'aprenentatge servei.

Així doncs, cal potenciar el lleure en el marc de les entitats no lucratives que contribueix a «aprendre a ésser, fer i conviure en el món» (Ruiz de Gauna, 2012); identificar-lo com una plataforma que fomenta els valors democràtics i el reconeixement del dret de participació (Soler, 2019); i percebre'l com un element clau en la dinamització i l'activació de la comunitat (Morata i Garreta, 2012).

El trets definitoris

La Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya (DGJ) defineix al seu web l'educació en el lleure com:

el conjunt d'iniciatives, moviments i experiències que es realitzen en el temps lliure d'infants i joves amb una intencionalitat pedagògica fora del currículum escolar i de l'àmbit familiar.

Per la seva banda, el Síndic de Greuges (2014: 6) fa referència al lleure educatiu com:

el conjunt de les activitats organitzades i adreçades als infants i als adolescents o joves, amb finalitat lúdica i educativa, ja sigui de manera complementària a les organitzades pels centres escolars, o quan es tracti d'activitats d'educació en el lleure desenvolupades des de diversos models organitzatius i enfocaments institucionals.

Des d'aquesta perspectiva, destaquem dos aspectes que ens ajuden a contextualitzar aquest àmbit educatiu, concretament:

1. L'associacionisme educatiu, el qual es desenvolupa especialment en els agrupaments escoltes i en els esplais, conviu amb serveis de lleure promoguts per entitats, empreses o administracions públiques i, tot plegat, forma un teixit que té com a protagonistes els infants i els adolescents i la seva educació en el temps lliure.
2. Les activitats i els projectes de lleure educatiu són cada cop més variats i diversos. Dues tendències ens ho mostren (Armengol, 2012, p. 66):
 - a) Una primera, amb relació a com el lleure educatiu segueix actuant de forma activa i compromesa dins dels Moviments i l'associacionisme educatiu (esplais i agrupaments escoltes).
 - b) Una segona tendència que mostra també el desenvolupament intens d'activitats de lleure educatiu, concretament activitats de vacances per als infants i joves, l'oferta extraescolar d'activitats no curriculars (esportives i artístiques), accions de les seccions infantil d'entitats culturals o esportives i l'oferta d'equipaments per al lleure (com són les biblioteques infantils, les ludoteques, els espais de joc, entre altres), que constitueixen totes elles també, com les anteriors, espais educatius amb grans possibilitats formatives.

Tenint en compte l'amplitud de propostes i activitats amb intencionalitat educativa que es desenvolupen en l'àmbit del lleure educatiu, tal com s'ha mostrat en les dues tendències presentades —Moviments i l'associa-

cionisme educatiu i activitats de vacances, oferta extraescolar d'activitats no curriculars, accions de les seccions infantils d'entitats culturals o esportives i oferta d'equipaments per al lleure— i partint del fet que totes elles són significatives per al desenvolupament integral dels infants i joves, en aquest document ens centrarem especialment a considerar i mostrar cinc tipologies d'activitats que per la seva trajectòria pedagògica són d'especial rellevància: esplais i agrupaments escoltes, activitats de vacances, ludoteques, extraescolars i complementàries dins el centre educatiu i servei d'intervenció socioeducativa no residencial i centre obert.

Finalment, destaquem algunes característiques que ens permeten conceptualitzar el lleure educatiu des de la perspectiva de l'Educació 360 i a partir del qual presentem les diverses informacions que configuren aquest document:

- Són propostes amb intencionalitat educativa, i amb una clara finalitat lúdica i de desenvolupament cultural que es porten a terme per part d'una comunitat educativa formada per monitors/ores i educadors, animadors socioculturals i en alguns casos les mateixes famílies.
- Les activitats es duen a terme fora del temps d'activitats obligatòries i, per tant, tenen una component important de llibertat (adhesió) i de voluntarietat. Es desenvolupen en el marc d'iniciatives pedagògiques i socioculturals que tenen un enfocament integral i relacional.
- Els nens i adolescents tenen un rol central en les activitats; no són consumidors, sinó que participen activament en la definició, execució i avaluació, de manera que se'n senten protagonistes.
- L'eix de treball és el grup i la quotidianitat, sobre els quals s'interactua, sense oblidar també l'atenció individualitzada.
- Es promou la participació dels infants, adolescents i joves, tant dins de la pròpia entitat com del barri o poble, la qual cosa genera aprenentatges sobre com implicar-se i relacionar-se per a la presa de decisions compartides i per a la dinamització sociocultural del territori.
- Les ofertes, així com els agents que hi intervenen, són cada vegada més variats, i cobreixen espais educatius i socioculturals diversos.

Qui en forma part

Finalitzada la Guerra Civil espanyola un nombrós grup de persones que havien participat en les activitats que s'organitzaven abans del seu inici, es comencen a organitzar per buscar vies per recuperar-les. En moltes ocasions aquestes fórmules passaven per la clandestinitat o bé per buscar les bretxes deixades pel règim franquista. Les colònies d'estiu són un tret distintiu de Catalunya i un patrimoni cultural reconegut que disposa d'un recorregut de més de 125 anys.

Entre els anys 1967 i 1970 es creen els primers centres d'esplai a Catalunya, portats a terme pels equips d'educadors (monitors/es) que durant l'estiu realitzaven les tandes de colònies. Aquestes entitats neixen amb una marcada vinculació a la parròquia, al barri i/o al municipi. També l'activitat dels agrupaments escoltes es va anar consolidant al llarg dels primers vint anys de dictadura com a espais d'autogestió d'activitats per als joves. El valor social i cultural de la xarxa associativa es va configurar a partir de ser considerats espais de trobada lliures i gratuïts, educatius, de millora de la qualitat de vida per a la infància, de participació ciutadana, de cohesió social, de defensa dels drets de la infància i la joventut, de promoció sociocultural i d'innovació pedagògica.

A partir d'aquest moment es van desenvolupant noves formes de lleure per als infants i joves, que volen donar resposta a les necessitats de les famílies i als interessos dels mateixos protagonistes (Armengol, 2012; Trilla, 2012).

Les diverses tipologies de serveis i activitats que configuren el lleure educatiu són prestades per 4 espais titulars impulsors o (tipologies d'entitats/institucions), concretament: associacionisme juvenil, empreses del sector privat, tercer sector i administracions públiques. Al llarg d'aquest apartat, doncs, s'ofereix una panoràmica general relacionada amb les plataformes que impulsen i generen un lleure educatiu de qualitat. Dimensionar i definir el grau de desenvolupament del lleure educatiu a Catalunya es quelcom complex. Per aquest motiu, conjuntament amb

dades de caràcter secundari, s'aporten en aquest apartat informacions i reflexions facilitades per professionals i responsables vinculats a l'àmbit de les administracions públiques (Departament d'Educació, Direcció General de Joventut, Àrea de ludoteques...); al sector privat i empresarial (Acellec, ACCAC), al teixit associatiu i al tercer sector (Fundació Pere Tarrés, Fedaia, Dincat). En aquest context s'aporten alguns elements caracteritzadors dels quatre espais titulars impulsors del lleure educatiu.

Associacionisme juvenil

Les entitats juvenils són espais de creixement personal, de compromís, d'aprenentatges, per a infants i joves, que es basen en principis democràtics i solidaris, són generadors de canvi social; espais formats i liderats per persones joves on es genera debat, posicionament sobre temes molt diversos i on es plantegen projectes propis. Entitats que són clau en la definició de polítiques públiques que afecten els joves. Esdevenen transmissores i altaveu de les necessitats i reivindicacions de les persones joves. Per la seva proximitat als joves i al territori, poden fer de pont amb els joves no associats i es caracteritzen per una voluntat clara de participació comunitària. (Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, 2019).

Podem classificar les entitats i associacions juvenils en:

- **Entitats de primer nivell:** entitats de base que normalment actuen en l'àmbit local. Són entitats que tenen en compte el treball per transformar la realitat, i per això, acostumen a treballar de la mà d'altres entitats del seu sector. En el món associatiu el treball en xarxa permet teixir dinàmiques, compartir recursos, de manera que s'estén la seva acció. Aquest treball entre esplais i agrupaments és portat a terme, principalment, a través del que s'anomenen entitats de segon nivell. Tal com es defineix a la guia *La participació jove*, aquestes són organitzacions formades per entitats de base que comparteixen finalitats o ideari.

- **Entitats de segon nivell:** són plataformes o agrupacions d'entitats que comparteixen objectius, ideari o projecte. Distingim entre federacions d'entitats (agrupació per projecte) o plataformes i consells de joventut (agrupació per territori). A Catalunya existeixen 10 moviments i federacions que agrupen les entitats de lleure educatiu que disposen de més de 60 anys de trajectòria educativa.

Quant als aspectes organitzatius i de gestió, el seu nivell d'autonomia és divers. Les entitats estableixen relacions diverses amb les administracions locals (cessió d'espai, beques, ajuts...) i són perceptores de subvencions per part de l'administració pública, tot i això el pes econòmic recau en els ingressos relacionats amb les pròpies fonts de finançament. Pel que fa al local o les instal·lacions de l'entitat, segons dades de la diagnosi d'entitats relacionada amb la ciutat de Barcelona (2018), sembla que habitualment es tracta d'una cessió conveniada amb l'església catòlica, les escoles públiques o l'ajuntament. S'observa també que la majoria de les organitzacions, independentment de la seva magnitud, pretenen la participació universal amb relació a la població destinatària dels seus serveis i amb aquest propòsit estableixen fons solidaris o adapten el seu funcionament, com ara la Coordinació Rural de Catalunya (CRUC) o l'Associació de Casals i Grups de Joves de Catalunya, entre d'altres. Si bé algunes entitats són del tot autònomes, d'altres necessiten el suport de fundacions i cooperatives, com ara els Serveis de Colònies i Vacances de la Coordinació Catalana de Colònies, Casals i Clubs d'Esplai (CCCCCE), INCOOP.

Empreses del sector privat

Pel que fa al sector privat, es tracta d'empreses i organitzacions amb una aposta clara pel lleure educatiu i la cultura de proximitat, que opten, per exemple, per la promoció i la defensa de les colònies i els casals d'estiu i, a més, es mantenen proactives a l'hora de generar noves opcions. Actualment donen resposta als espais d'acollida i permanència en les escoles, a la programació de migdia vinculada al menjador escolar, a les activitats

extraescolars dins els centres educatius, als patis oberts, a les colònies escolars, o als casals en períodes de vacances, entre d'altres. En aquest context, segueix obert el debat relacionat amb l'equilibri entre la finalitat pedagògica i la lògica comercial vinculada al mercat, i com evitar el perill d'etiquetar el lleure educatiu com un producte de consum especialment en el cas de les empreses multiserveis.

Tot i l'augment progressiu i constant del sector privat pel que fa als serveis de lleure educatiu i sociocultural a Catalunya, se'n fa difícil la descripció en termes quantitativs davant la manca de dades globals. Segons les dades recollides es constata que els darrers 15 anys s'ha donat una important transformació del sector que ha comportat la diversificació de l'oferta d'activitats per tal de donar resposta als canvis socioeconòmics i estructurals.

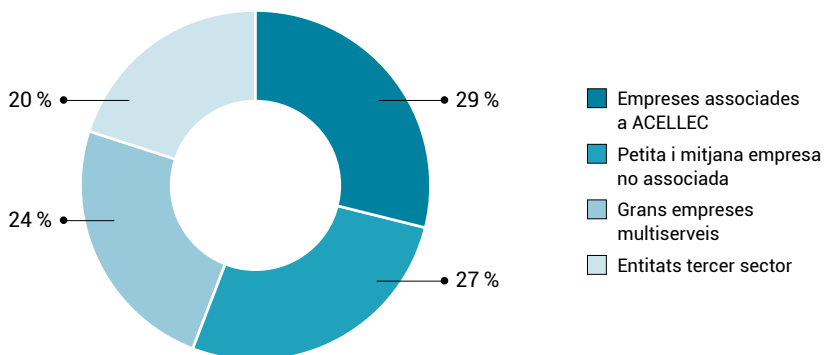
En aquest sector, les organitzacions referents del lleure educatiu dins el vector empresarial són l'Associació de Cases de Colònies i Albergos de Catalunya (ACCAC) i l'Associació Catalana d'Empreses de Lleure, l'Educació i la Cultura (Acellec) i la Confederació d'Iniciativa social, que recull les entitats no lucratives.

La dimensió de les empreses dedicades al lleure educatiu és massa gran per poder oferir una anàlisi en el marc d'aquest apartat, de primer perquè no hi ha a l'abast dades definitives i contrastades que permetin una fotografia general, i en segon lloc perquè el propòsit de l'Educació 360 és molt més acotat (vegeu el Gràfic 1).

Pel que fa a dades aproximades, segons els agents clau, la facturació global del sector empresarial és de 420.000.000 euros i disposa d'un total de 26.000 treballadors/ores. En tot cas, el protagonisme dins el mercat és compartit per les empreses associades a l'Acellec (29%), la petita i mitjana empresa no associada (27%), les grans empreses multiserveis (24%) i les entitats del tercer sector (20%), tal com es recull en el Gràfic 1. A tall d'exemple, en el cas de l'Acellec, la part de facturació més important

GRÀFIC 1

Actors i facturació de les empreses del sector privat del lleure educatiu

Font: elaboració pròpia segons dades aportades per l'ACELLEC, gener de 2019.

pertany al sector educatiu (46%), majoritàriament amb relació als serveis de menjador escolar, extraescolars i d'altres com casals i projectes pedagògics diversos. D'altra banda, també hi ha una part de facturació relacionada amb els serveis de colònies escolars (17%) i a les activitats vinculades a les colònies de vacances. La resta de facturació correspon a l'àmbit de la cultura de proximitat (36%). Pel que fa a la seva interconnexió, les entitats es troben vinculades a la Confederació i la Taula del Tercer Sector Social de Catalunya.

L'Associació de Cases de Colònies i Albergos de Catalunya (ACCAC) té associades 85 instal·lacions amb diferents capacitats i distribuïdes pel territori català (el Vallès Oriental (17,76%), La Garrotxa (8,24%), Osona (7,06%), l'Alt Empordà (7,06%), el Berguedà (5,88%) i el Solsonès (5,88%). Per contra, les comarques amb una única instal·lació són: l'Alt Urgell, el Baix Penedès, el Montsià, la Ribera de l'Ebre, la Segarra, i el Tarragonès. En tot cas, hi ha constància que algunes fundacions dedicades al lleure educatiu i altres entitats vinculades inicialment a les parròquies també tenen instal·lacions, i hi són presents i donen cobertura a la totalitat del territori de Catalunya.

En paral·lel, l'Acellec, assenyala que la concentració de les empreses sòcies es troba majoritàriament a l'entorn metropolità de Barcelona. Tot i això, es fan esforços per ser presents a territoris com ara les terres de l'Ebre, la Catalunya central, o Lleida. Segons dades de la seva Memòria Anual de 2018, l'activitat es va traduir a 19.000 contractacions laborals anuals i 8.000 llocs de treball estables de mitjana. L'Acellec té associades empreses pioneres com ara la Rosa dels Vents, Eix Estels i English Summer, encara que també hi ha l'empresa petita, on l'emprenedor fa un treball de proximitat i molt arrelat al territori. I algunes cooperatives que es troben vinculades al tercer sector, a la vegada també es vinculen a l'Acellec. Els agents clau observen que el volum més important de l'activitat econòmica correspon als serveis de menjador escolar, producte que tendeix a l'augment, i a la gestió de l'espai migdia i les activitats extraescolars dins el mateix centre educatiu.

Tot i que l'Acellec col·labora i participa en el treball en xarxa fa més de 30 anys, els agents clau valoren que no es té prou present el sector privat a l'hora de crear sinergies i construir escenaris compartits o innovadors, perquè hi ha un protagonisme més evidenciat per part de les entitats del tercer sector o les empreses de multiserveis.

Tercer sector

El tercer sector està constituït per entitats socials amb diversitat de formes jurídiques: associacions, fundacions, cooperatives d'iniciativa social que actuen en l'atenció i la defensa dels drets socials de la infància i família.

Hi ha organitzacions que, pel seu impacte social i educatiu, han fet un pas endavant i formen part del tercer sector de Catalunya, fent possible que el lleure educatiu vagi desplegant nous escenaris i assumeixi nous reptes. Com per exemple, la Fundació Pere Tarrés (FPT), que gestiona programes adreçats a infants i adolescents amb la finalitat de promoure

l'educació en el lleure i l'educació ambiental, i es dedica a la promoció del voluntariat i a la millora de la intervenció social i l'enfortiment del teixit associatiu. Ofereix una àmplia oferta d'activitats d'estiu que inclou casals, colònies, campaments, rutes i estades lingüístiques, la gran majoria a través dels seus centres d'esplai federats. Com a entitat de lleure més gran de Catalunya, també ofereix beques perquè els infants de famílies en situació de vulnerabilitat social puguin gaudir dels casals d'estiu o d'uns dies de colònies.

En aquesta mateixa línia, la Fundació de l'Esplai (Fundesplai) gestiona un ventall variat de programes i activitats en l'àrea d'infància com casals, colònies, campaments, camps de treball i vacances en família, activitats també de suport a la integració, de lideratge juvenil, per l'Aprenentatge Servei (APS), entre d'altres. Aquesta entitat dins de les seves accions mobilitza la societat per aconseguir fons per atorgar beques a infants en situació de vulnerabilitat social.

Així mateix, Minyons Escoltes i Guies de Catalunya, mitjançant la seva activitat des dels agrupaments d'arreu del territori català, organitzen els seus propis campaments d'estiu per a tots els grups d'edat en diferents llocs de Catalunya, l'Estat espanyol o del món. Aquests campaments són la culminació del curs escolta que els agrupaments desenvolupen cada dissabte al cau. Molts d'ells obren places de campaments a nous infants i joves que s'animen a descobrir l'escoltisme.

Segons dades recollides al Baròmetre del Tercer Sector Social Edició 2018 el 21,3% de les entitats del tercer sector (una de cada cinc) tenen com a àmbit d'intervenció principal l'educació en el lleure.

En paral·lel, el desplegament de les entitats organitzadores dins el país és divers i plural, i es fa complementari de manera desigual a escala territorial. Per exemple, Barcelona disposa de la totalitat de les entitats amb més trajectòria i pes en el lleure educatiu. Pel que fa a Girona, a més, s'hi suma, per exemple, Creu Roja Joventut i Dincat. Però també hi ha entitats

amb un funcionament més específic, com la CRUC, que es troba activa només a la Catalunya Central i assumeix el lideratge al Solsonès.

Finalment, amb relació a les instal·lacions juvenils gestionades per entitats, les dades recollides a l'Anuari Estadístic de Catalunya (2018), mostren un total de 536 equipaments diferents, com ara els albergs de joventut (47,95%) i les cases de colònies (41,04%), els campaments juvenils, les granges escola i les aules de natura. El repartiment dins el territori és peculiar segons la tipologia de l'equipament, per exemple al Barcelonès només hi ha albergs juvenils i les cases de colònies són més presents al Pallars Jussà.

Administracions públiques

La Convenció sobre els Drets de l'Infant de 1989 estableix que la persona menor d'edat, malgrat trobar-se encara en procés de desenvolupament, és un subjecte titular de drets i no tan sols de drets passius, és a dir, de prestacions per part dels adults, sinó també, com afirmen Ravetllat i Sanabria (2016), de drets actius com ara la llibertat de consciència, pensament, religió, la llibertat d'expressió i informació, la llibertat d'associació o el dret a ser escoltat en tot allò que li pugui afectar de manera directa o indirecta (Morata, 2017). Així mateix la Convenció reconeix el joc, el lleure i la participació en activitats culturals, artístiques i d'esplai com un dret dels infants i adolescents. Des d'aquesta perspectiva, les activitats de lleure educatiu ofereixen als infants oportunitats vitals per al seu desenvolupament personal i social, i són un espai d'aprenentatge de ciutadania i participació social.

Malgrat el reconeixement de la rellevància de l'educació en el lleure pel desenvolupament dels infants, aquesta continua sense ser una prioritat per a les polítiques públiques. Tal com recollia l'informe del Síndic de Greuges sobre *el dret al lleure educatiu i a les sortides i colònies escolars* (2014) des de les administracions públiques no s'està garantint suficientment

l'exercici d'aquest dret d'infants i adolescents. Un dret que encara depèn excessivament dels recursos propis de les famílies i, per tant, els infants de famílies més desafavorides en poden quedar exclosos. En el seu informe del 2018 el Síndic destaca que les mancances, pel que fa a l'Administració educativa, no han millorat. Les línies de finançament de l'educació en horari no lectiu existents durant els anys previs a les restriccions pressupostàries no s'han recuperat (vegeu la Taula 1). Pel que fa a les administracions locals, cal destacar la iniciativa d'Educació 360-Educació a temps complet, en què la Diputació de Barcelona, juntament amb la Fundació Jaume Bofill i la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica, proposa una estratègia per sumar esforços i impulsar l'educació a temps complet a Catalunya. Així mateix, les dades recollides al Baròmetre d'infància i família (2014) realitzat per l'Institut Infància i Món Urbà il·lustren aquesta desigualtat d'oportunitats educatives fora l'escola: un 20% dels nens i nenes de Barcelona, que viuen en barris de rendes més baixes, no poden fer regularment activitats de lleure, mentre que als barris de rendes més altes el percentatge és d'un 4%. Pel que fa als ajuts i les beques destinades a la inclusió d'infants en risc o situació d'exclusió social a les activitats d'educació en el lleure, continuen més o menys estables.

TAULA 1

Evolució de les subvencions (en milions d'euros) al lleure educatiu (2010/2018)

DIRECCIÓ GENERAL DE JOVENTUT	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Subvencions atorgades a entitats d'educació en el lleure	3,5	3,4	3,2	3	3,5	3,7	4	4,6	4,6*
DIRECCIÓ GENERAL D'ACCIÓ CÍVICA I COMUNITÀRIA	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Subvencions atorgades a entitats d'educació en el lleure	1,8	1,8	1,4	1,3	1,3	1,4	0,9	0,4	0,4

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT	2009 2010	2010 2011	2011 2012	2012 2013	2013 2014	2014 2015	2015 2016	2016 2017	2017 2018
Subvencions atorgades a entitats d'educació en el lleure	1	0,8	0	0	0	0	0	0	0
Subvencions a les AMPA per a activitats extraescolars	1,8	2,3	0	0	0	0	0	0	0
SECRETARIA GENERAL DE L'ESPORT	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Esport federat: clubs	6,1	2,4	-	1	0,6	0,7	0,7	0	0,6
Esport federat: federacions	16,0	13,5	12,3	5,8	6	6,4	6,6	8,3	8,6
Esport federat: Unió de Federacions Esportives (subvenció ordinària)	2,1	1,4	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	1,3	0,3
Esport escolar: impacte	-	1,2	-	0,8	0,7	0,8	0,9	0	1
Esport escolar: consells esportius	4,5	3,8	3,4	2,4	3	3,2	3,5	4	4,3
Esport escolar: Unió de consells esportius (subvenció ordinària)	-	0,2	-	0,3	0,1	0,4	0,3	0,5	0,5
Esport escolar: Pla català d'esport a l'escola	3,3	-	3,0	-	-	-	-	-	-
Esport universitari: campionats universitaris de Catalunya	0,08	0,06	0,05	0,05	0,08	0,12	0,1	0,1	0,1
Condicionament d'equipaments esportius (ajuntaments, etc.)	-	-	-	-	1,6	1,4	-	-	-

* Les dades corresponents al Departament de Treball, Afers Socials i Famílies són provisionals, ja que s'està pendent de l'aprovació de la resolució definitiva de la convocatòria de subvencions per als anys 2017 i 2018.

Font: Síndic de Greuges, 2018 Direcció General de Joventut, Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària, Departament d'Ensenyament i Secretaria General de l'Esport.

Entre administracions públiques, tot i haver-hi contacte, no existeixen espais de coordinació suficients, segons els agents clau. En tot cas, la DGJ es coordina amb els consells comarcals perquè hi ha delegades competències en matèria de seguiment de les activitats dins el territori, i també de les instal·lacions.

Segons les dades obertes del *Cens de la DGJ*, a finals de desembre de 2018, els ajuntaments són presents com a promotors en la majoria de les comarques del territori català, tret del Solsonès, la Segarra o el Pla de l'Estany. D'altra banda, la presència dels consells comarcals com a promotors és minoritària i es troba vinculada a territoris com l'Alt Empordà, les Garrigues, el Moianès, la Segarra o el Ripollès. En tot cas, amb relació a les notificacions vinculades a les diferents entitats promotores del lleure educatiu, les comarques que registren més entrades són: el Barcelonès (38,84%), el Vallès Occidental (11,58%) i el Baix Llobregat (10,13%).

Finalment, pel que fa a les activitats que aquests quatre espais titulars impulsors porten a terme en el marc del lleure educatiu al nostre país, cal assenyalar que corresponen fonamentalment a cinc tipologies:

1. Activitats dels caps de setmana dels esplais i agrupaments escoltes.
2. Activitats de vacances.
3. Activitats extraescolars i complementàries dins l'escola.
4. Ludoteques.
5. Centres Oberts - Serveis Intervenció Socioeducativa (SIS).

Aquestes activitats es descriuen de forma més precisa a la Taula 2, on es correlacionen amb els titulars impulsors.

TAULA 2

Descripció activitats de lleure educatiu

ACTIVITAT	DESCRIPCIÓ	QUI
Activitats dels caps de setmana esplais i agrupaments escoltes	Durant el curs, més de 750 centres d'esplai i agrupaments escoltes distribuïts per tot Catalunya fan activitats d'educació en el lleure amb l'objectiu d'acompanyar els infants i joves en el seu desenvolupament com a persones.	<ul style="list-style-type: none"> • Associacionisme juvenil
Activitats de vacances	Casals estiu	<ul style="list-style-type: none"> • Associacionisme juvenil • Sector privat • Tercer sector • Administracions públiques
	Activitats que funcionen durant el període de vacances escolars, amb diferents modalitats i intensitats (matins, matins i tardes, dies alterns, etc.).	
	Colònies, Campaments i rutes	
	Activitats residencials per a infants i adolescents, dirigides per monitors, en un lloc diferent al lloc d'origen.	
	Camps de treball	
	Activitats de voluntariat que consisteixen a realitzar projectes i serveis en una comunitat que acull el grup de joves. Cada participant es compromet, de manera individual o en grup, i de forma desinteressada, a participar en el treball proposat (ambiental, social, patrimonial, arqueològic, cultural...) a canvi de la pernoctació, la manutenció i de poder gaudir d'activitats de lleure educatiu.	
Activitats extraescolars i complementàries dins l'escola	Acollida matinal	<ul style="list-style-type: none"> • Sector privat • Tercer sector • Administracions públiques
	La seva funció consisteix a acollir els infants fins a l'inici de la jornada escolar, oferint un espai de custòdia i d'entreteniment. Espais que solen promoure les associacions de mares i pares d'alumnes i majoritàriament els gestionen empreses o associacions de serveis educatius i socioculturals.	

(Activitats extraescolars i complementàries dins l'escola)	Transport escolar	<ul style="list-style-type: none"> • Sector privat • Tercer sector • Administracions públiques
	Facilita el trajecte d'anada i tornada a l'escola i garanteix la presència d'un monitor dins de l'autobús que fa també la funció de custòdia dels infants i d'acompanyament durant el trajecte i les diferents parades.	
	Menjador escolar	
	És el servei més generalitzat, garanteix el menjar del migdia de manera que els infants puguin quedar-se al centre escolar i esperar l'inici de la jornada de tarda. Espai de dues o tres hores en què, a part d'assegurar el dinar, es fan les funcions de vigilància del pati i, si s'ha concretat l'encàrrec, s'ofereixen també algunes activitats o tallers específics (contes, cançons, teatre, etc.).	
	Activitats complementàries	
	Conjunt de programes i serveis que s'ofereixen als infants i adolescents acabada l'activitat escolar.	
Ludoteques	Equipaments especialitzats en el joc i la joguina, dirigit per un equip estable de professionals (ludotecaris), amb un projecte educatiu específic.	<ul style="list-style-type: none"> • Associacionisme juvenil • Sector privat • Tercer sector • Administracions públiques
Centres Oberts-SIS	Serveis preventius que donen resposta des del medi d'origen a les necessitats dels infants i adolescents en situacions de risc i de les seves famílies.	<ul style="list-style-type: none"> • Associacionisme juvenil • Tercer sector • Administracions públiques

Font: elaboració pròpia a partir de Soler (2011); Torralba (2009); Puig i Trilla (1985).

Què fan les entitats de lleure

Introducció

En aquest apartat es presenten els principals recursos i serveis que configuren l'oferta de lleure educatiu: esplais i agrupaments escoltes, activitats de vacances, ludoteques, extraescolars i complementàries dins el centre educatiu i Servei d'intervenció Socioeducativa no residencial i centre obert. De cada un d'ells s'aporten dades amb relació a: descripció, organització de l'oferta i participació, accés a les activitats i xarxa i coordinació amb les administracions públiques.

Esplais i agrupaments escoltes

Descripció

Els esplais i els agrupaments escoltes són entitats educatives sense afany de lucre, on infants, adolescents i joves comparteixen el temps lliure amb altres companys i gaudeixen d'una educació fonamentada en valors com la convivència, el respecte, l'esforç, l'apropament a la natura, etc. Són entitats que treballen amb la voluntat de ser un servei per a la comunitat més propera (famílies, parròquia, escola, barri, població...), amb l'objectiu d'educar infants i joves per aconseguir que creixin com a persones des d'una perspectiva integral que té en compte el compromís social amb l'entorn. En aquestes entitats els infants, adolescents i joves són protagonistes del seu creixement personal, de manera que esdevenen persones actives, conscients i compromeses amb la societat.

Els monitors/ores i caps, majoritàriament joves entre els 18 i 25 anys, fan possible l'acció educativa dels esplais i agrupaments escoltes, i des del voluntariat i amb el seu compromís esdevenen referents positius per als infants i joves amb els quals comparteixen l'experiència de l'esplai.

Organització de l'oferta i participació

Aquesta tipologia de serveis es porta a terme mitjançant processos educatius amb estabilitat i continuïtat en el temps d'un any o d'un cicle formatiu d'any rere any i no tant per l'acció puntual. Una altra característica rellevant és que gran part de la seva activitat es porta a terme en entorns naturals (excursions, acampades, colònies...) pel seu potencial convivençial i educatiu (Armengol, 2006, 2012b). La temporalització d'aquestes activitats respon a 2 tipus de dinàmica:

- a) Les activitats que s'ofereixen els dissabtes i caps de setmana.
- b) Les activitats de vacances que majoritàriament es porten a terme a l'estiu o altres espais de vacances escolars i que es regulen sota el paraigua del Decret 267/2016.

En paral·lel, han sorgit i s'han desenvolupat les principals escoles de formació en l'educació en lleure, liderades per les entitats i organitzacions dels teixits associatius, amb suport de la Generalitat de Catalunya. És significatiu que algunes de les entitats hagin creat i consolidat gran part de les escoles de formació per a monitors/ores i directores/ores de lleure i disposin de titulacions reconegudes per la Generalitat de Catalunya. La DGJ té establerta com a línia estratègica per a l'any 2019 introduir millores en el sistema de pràctiques dels alumnes dels cursos de monitor/a i de director/a. Algunes de les escoles són: Escola de l'Esplai de Formació, Consultoria i Estudis de la Fundació Pere Tarrés, Fundesplai, Aula d'Esplai del Vallès, Escola Almogàvers de la Organización Juvenil Española, Escola de formació dels Minyons Escoltes i Guies de Catalunya, Escola de l'associació Mirall o Escola Forca dels Escoltes Catalans. Durant el curs, més de 750 centres d'esplai i agrupaments escoltes distribuïts per tot Catalunya fan activitats d'educació en el lleure amb l'objectiu d'acompanyar infants i joves en el seu desenvolupament com a persones.

Algunes dades relacionades amb les activitats de dissabte i cap de setmana, segons informació extreta dels informes de primavera 2018 i 2019 de la Direcció General de Joventut (DGJ): el 2018 un total de 735 activitats

han estat organitzades per entitats i associacions d'educació en el lleure, dada que representa el 83 % del total d'activitats notificades (887) i el 2019 han estat 784 activitats, és a dir un 84 % del total d'activitats notificades (933). D'altra banda, segons l'*Informe Anual de 2017* de la DGJ l'entitat que lidera l'oferta d'activitats és la Fundació Pere Tarrés (366.927 infants), seguida de Fundesplai (270.787 infants) i finalment Minyons Escoltes (129.916 infants).

Activitats educatives

Els esplais i agrupaments escoltes desenvolupen activitats amb criteris explícitament educatius i orientats a l'educació integral dels infants i joves, des de plantejaments generalistes (educació en valors, aprenentatge de la participació, educació ambiental, entre d'altres) pel que fa a les dimensions a treballar i els continguts i activitats que proposen; són també activitats que es desenvolupen amb la presència d'educadors que acompanyen els processos de treball educatiu de caràcter estable i continuat. Els aspectes relacionals tenen un paper altament significatiu i on les relacions interpersonals, intragrupals i intergrupals hi tenen un paper destacat. Són també espais on la participació (institucional i social) està molt present, així com també es dona una alta regulació de la vida col·lectiva. Els projectes i les activitats que s'hi desenvolupen cerquen una implicació personal en la institució i en la comunitat (Armengol, 2006, 2012b).

Participació en les activitats

Es detecta que les principals entitats han tingut un creixement positiu i segueixen la tendència d'anar en augment. Per exemple, en el cas dels Minyons Escoltes i Guies de Catalunya, s'ha crescut de 9.182 participants de l'any 2011 a 15.000 infants l'any 2017, i de 140 a 150 centres, amb un increment també de monitors i caps, passant de 2.388 a 3.000 persones voluntàries. D'altra banda, la Federació de Centres Juvenils Don Bosco de Catalunya, informa que la seva actuació al llarg del 2017 ha tingut relació amb diversos programes:

- **Promoció de la infància en esports**, amb un total de 281 voluntaris, 1.588 infants i joves; 11 esports i centres juvenils; 1.007 infants en dissabte, 285 participants en divendres, 812 infants en caps de setmana.
- **Educació en valors per la inclusió social** en centres juvenils amb 403 joves, 122 vinculats a espais joves i 355 participants en activitats d'estiu. També en el cas de les fundacions o entitats més grans, es constata aquest creixement, per exemple en el cas de la FPT, en el marc de l'acció educativa i social l'any 2017, hi han participat 22.975 infants i joves, repartits en 199 centres d'esplai i amb el suport de 4.240 monitors/ores voluntàries. Pel que fa a la CRUC, segons informació del seu web ha atès l'any 2018 més de 300 joves de Catalunya i d'Europa, i actualment en té associades 12 entitats, amb una participació que ratlla el miler d'usuaris anualment, encara que no s'especifica quina part proporcional es troba relacionada amb les dades del lleure educatiu.

Segons les dades de la DGJ, al llarg del curs 2017-2018, si bé les activitats van ser implementades principalment per 17 entitats, el nombre de participants té un protagonisme més marcat en el cas de la CCCCE (35,21%) i de la Federació Catalana de l'Esplai (23,54%). En paral·lel, l'*Informe Anual de 2018* de la DGJ assenyala que amb relació als infants i joves participants, la presència d'homes és una mica més pronunciada (50,43%). Tanmateix, **les dades obertes del Cens amb relació a les activitats de setembre a maig** indiquen que les dones representen una lleugera majoria en el món de l'esplai, per exemple a la Federació Catalana de l'Esplai (51,88%) i la CCCCE (51,10%); i la tendència s'inverteix en el món de l'escoltisme, com per exemple el cas de l'Acció Escolta de Catalunya, i els Minyons Escoltes i Guies de Sant Jordi.

Amb relació a les edats, s'observa força continuïtat i equilibri en la participació entre els 5 i els 15 anys, tot i que en algun moment hi ha una presència més pronunciada per part dels grups de 12-15 anys. A partir d'aquella edat la participació en comença a disminuir. Mitjançant una

selecció pròpia de les dades obertes del cens de la DGJ, es detecta, però, que depèn del tipus d'activitat i les franges d'edat, hi ha variacions. Per exemple, en el cas dels nois el rànquing l'encapçalen els casals de vacances i les colònies, mentre que el grup de noies es reparteix en uns i els altres però també són presents en les acampades. I pel que fa al grup de joves més grans de 18 anys, les noies són més presents que els nois en les acampades i les rutes.

Accés a les activitats

Factors clau que en faciliten l'accés

La major part de les entitats volen millorar les capacitats socials i educatives dels infants, però també educar en el lleure com a via d'inclusió social, prevenir les situacions de risc i garantir la igualtat d'oportunitats. La pobresa infantil, tal com va informar Save the Children mitjançant el Digital **Social.cat** (2018), va créixer a Catalunya fins als 385.600 infants l'any 2017, amb un augment de 37.000 infants respecte de l'any 2016. Es tracta de famílies que no poden cobrir les seves necessitats bàsiques com ara l'habitatge, l'educació o la salut. Concretament, afecta el 27,7% d'infants i adolescents del país, especialment en llars de mares soles, d'origen estranger o amb escassos estudis. Save the Children denuncia que per part de l'administració pública només s'inverteix en infància el 0,8% el PIB, molt per sota del 2,4% que hi destina la majoria de països europeus.

Pel que fa al cost de les activitats, no hi ha una informació general comparada. A tall il·lustratiu, a Barcelona ciutat, segons dades recollides a la diagnosi esmentada relacionada amb les entitats de lleure (2018), els espais i els agrupaments escoltes tenen un nivell de despesa diferent. En general el cost anual habitual de l'activitat varia segons l'escala següent: més de 600 euros (35,1%), entre 200-400 euros (30,5%), 400-600 euros (31,3%) i menys de 200 euros (3,1%) en districtes on els nivells de renda són més baixos, com ara Sant Andreu o Nou Barris. Si bé es detecta que el món de l'esplai comporta una despesa superior, també s'assenyala que el 41% de les entitats de Barcelona rep un suport econòmic que no supera

el 10 % del seu pressupost total. Majoritàriament, 1 de cada 4 entitats té el 30 % dels participants becats, i un 10 % dels caus i esplais tenen un 50 % dels infants becats.

En aquest context, tot i desconèixer el perfil concret dels infants i les seves famílies vinculats al lleure educatiu a Catalunya, hi ha aproximacions que ajuden a pensar si realment aquestes quotes són assumibles per a tothom i quines iniciatives hi ha per facilitar-ne l'accés. Per exemple, en el cas de l'*Informe de Creu Roja de 2018*, es diu que el 69,3 % de la població atesa es troba en situació de pobresa «crònica», i hi ha també una altra part vinculada a la precarietat o inestabilitat laboral. Davant d'aquesta realitat, la totalitat d'administracions locals estableix un fons adreçat a les activitats de lleure infanti i juvenil, per exemple mitjançant els serveis socials de cada territori, i les campanyes dels ajuntaments per a l'estiu. De fet, la Generalitat de Catalunya també té iniciatives per fer possible l'accés al lleure en família, o beques per a les colònies d'estiu. Per exemple, en el marc del programa L'Estiu és teu, es gestiona una reducció de preus a les famílies nombroses, les monoparentals i les acollidores, o es fan descomptes mitjançant el Carnet Jove. Per conèixer-ne una mica més el detall, segons dades proporcionades per la DGJ relacionades amb les beques i els ajuts destinats a la participació d'infants en risc o situació d'exclusió social, l'any 2018 el pressupost destinat ha estat d'1.150.000 euros, i s'ha atorgat en benefici de 8.454 infants i joves, que en bona part arriben a les entitats concretament mitjançant 2 mecanismes:

- **La línia de la COSPE-Q4** destinada a garantir la igualtat d'oportunitats en l'accés a les activitats anuals de les federacions i els moviments d'educació en el lleure, des de la qual s'ha donat suport a 11 Programes per a la participació en igualtat de condicions a les activitats d'educació en el lleure (600.000 euros).
- **Una partida específica**, vinculada a les estades del programa L'Estiu és Teu destinada a bonificar la participació d'infants en situació de vulnerabilitat (550.000 euros).

Ara bé, quan es posa la mirada en els col·lectius amb diversitat funcional, un dels factors clau és el territori i les possibilitats de transport per accedir on es fan les activitats, o perquè el tipus d'entorn implica una sèrie de dificultats a l'hora que les entitats hagin de treballar en col·lectiu. Encara que hi ha organitzacions, com ara Dincat, que gestionen subvencions per al lleure i l'oci del COSPE i de l'IMSERSO, es detecta que un altre factor important és el poder adquisitiu de les famílies, perquè les condiciona a l'hora de tenir un suport en les activitats de lleure, fet que encaixa més l'activitat.

En el marc d'Educació 360, és prioritari que les administracions públiques estableixin mecanismes per ampliar i diversificar el pressupost públic destinat a beques de lleure educatiu, mitjançant diferents canals d'accés i en resposta a les desigualtats socioeconòmiques de les famílies i les desigualtats territorials.

Encaix entre necessitats i oportunitats existents

En la *Diagnosi de les entitats de lleure educatiu a la ciutat de Barcelona* (Estivill, 2018: 3) s'observa que als barris amb menys renda familiar i als barris amb més renda familiar, hi ha una presència més limitada d'aquest tipus d'entitats. També convé destacar que hi ha 22 barris de la ciutat que no tenen cap entitat o servei de lleure educatiu (8 de Nou Barris i 5 de Sant Martí).

Pel que fa a la tipologia de les entitats juvenils, del total de 2.078 entitats, segons dades de l'Anuari Estadístic de Catalunya (2018), hi ha un protagonisme més marcat per part dels centres d'esplais (25,21%) i agrupaments escoltes (10,73%). En àmbits d'actuacions més específics, com és el cas de Dincat, el desplegament de programes o serveis de lleure és desigual, i el gruix es troba a la província de Barcelona (80%). Els agents clau valoren que la demanda queda coberta per l'oferta actual.

Amb relació a col·lectius més específics, com ara els de necessitats educatives especials, es detecta la necessitat de crear protocols que afavoreixin la participació d'aquest col·lectiu als serveis existents, així com establir una regulació per a les entitats i els serveis de lleure per a persones amb discapacitats que els possibiliti l'accés a subvencions destinades a personal de suport. Si bé des de la mirada de l'Educació 360, també és necessari que els ajuntaments assumeixen el lideratge a l'hora de posar en actiu dispositius de mediació i protocols per a la inclusió i la no-discriminació en espais de lleure, des de la quotidianitat i l'accessibilitat universal.

D'altra banda, no hi ha informació detallada relacionada amb l'oferta d'activitats de lleure educatiu actual que dona resposta a les necessitats d'altres col·lectius que també pateixen algun tipus de discriminació i es troben vinculats al teixit associatiu, com ara l'associació de pares i mares LGTBI, o aquells amb dificultats molt específiques que necessiten una atenció especialitzada, com ara la diabetis o les malalties neuromusculars.

Xarxa i coordinació amb administracions públiques

Interrelació i treball en xarxa en la lògica de l'Educació 360

En general, les entitats del món associatiu de Catalunya vinculades al lleure educatiu participen en espais de coordinació i en xarxes diverses. Formen part d'organitzacions de segon i tercer nivell, on comparteixen objectius comuns, treballen de forma transversal i estableixen sinergies de cooperació amb les institucions públiques i privades.

En aquest context, les principals aliances de les entitats tenen a veure amb la Taula d'Entitats del Tercer Sector de Catalunya, la Plataforma d'Infància de Catalunya, Fedecat per a la justícia global, APS xarxa d'entitats, la Fundació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya, la Coordinadora Mentoria Social, l'Observatori dels Drets de la Infància, o la Xarxa Ambiental del Tercer Sector. D'altra banda, s'estableix també

la col·laboració de les entitats amb organitzacions com les federacions de pares i mares, i les universitats com ara la UAB, la UB, la URL i la UOC, entre d'altres.

En el marc d'Educació 360, és necessari que el teixit associatiu continuï cercant mecanismes per enfortir les xarxes de coordinació i suport establertes entre les entitats i les organitzacions del segon i tercer nivell, especialment en l'entorn rural i les zones o barris inaccessibles o mancats de recursos. Així com que generi noves vies de finançament pel creixement i l'expansió de les entitats, amb suport de les administracions públiques i de les societats empresarials.

També cal destacar amb relació a la Generalitat de Catalunya que la DGJ és l'organisme d'aquesta administració que vetlla perquè l'educació en el lleure a Catalunya sigui de qualitat. Regula la notificació de l'activitat segons el que estableix el Decret 267/2016, de 7 de juliol. I també regula les activitats a l'aire lliure de joves menors de 18 anys, la xarxa catalana d'instal·lacions juvenils i la prevenció de riscos durant la seva realització en coordinació amb Protecció Civil i el telèfon 112. A més, la DGJ acredita, supervisa i impulsa la formació dels monitors/ores i directores/ores en el lleure infantil i juvenil. En aquest context, algunes de les seves línies estratègiques de cara al 2019 tenen a veure amb la millora de la normativa relacionada amb el Reglament d'Instal·lacions Juvenils i el Registre de Professionals de l'Educació en el Lleure. Si bé, en el marc de l'Educació 360, es valora que caldria simplificar els circuits i les gestions de regulació i acreditació de les entitats i les instal·lacions juvenils. D'altra banda, la DGJ ofereix formació a les entitats i posa a l'abast publicacions i materials mitjançant el web Anem preparats. De fet, una línia estratègica de cara al 2019 és actualitzar el protocol relacionat amb l'abús sexual a menors en l'àmbit de lleure i reforçar-hi la protecció dels infants. Des del Servei d'Associacionisme i Educació en el Lleure de la DGJ es resolen consultes puntuals i es convoca alguna trobada amb les entitats del teixit associatiu abans de la campanya d'estiu, si hi ha cap tema important a tractar.

Pel que fa a l'àmbit econòmic, dona suport a les entitats de voluntariat mitjançant subvencions per al funcionament de l'entitat. L'any 2018 la DGJ ha destinat un import global de 4.581.891 euros, en benefici de 761 entitats. També des de la DGJ es porten a terme espais com el Consell d'assessorament per a la formació per a l'educació de lleure (CAFELL), i comissions de treball i reunions periòdiques. En paral·lel, cal destacar l'existència del Consell Nacional de Joventut de Catalunya, on participen les principals entitats del lleure educatiu. Finalment, les entitats de primer nivell tenen una relació estreta especialment amb les administracions locals, i amb l'Agència Catalana de Joventut per als casals d'estiu, les colònies, les acampades, entre d'altres.

En aquest context d'interrelació, també hi ha iniciatives com la de la Fundació Carulla, que convoca els Premis d'Educació en el Lleure adreçat a les entitats de lleure educatiu a tots els territoris de parla catalana i que disposa del suport de la DGJ. Es tracta de tres premis en la categoria Estímul per a projectes que donen resposta a una necessitat del barri o comunitat, situen l'infant o el jove al centre de l'aprenentatge, assegurin un compromís dels agents educatius implicats i fomenten la participació del mateix territori o comunitat.

Propostes de coordinació amb les administracions públiques

Vist que el lleure educatiu esdevé un espai de desenvolupament de gran intensitat, cal que especialment des de les administracions públiques se'n garanteixi un accés en igualtat d'oportunitats per a tots els infants i adolescents. Caldrà, per tant, promoure programes gratuïts o sistemes d'ajuts que facin possible l'accés igualitari. En el cas dels joves que realitzen tasques de monitors i caps des del voluntariat i veient els beneficis educatius que aquesta funció els aporta, tant a nivell personal com professional, també caldrà possibilitar que tots ells puguin accedir a una formació de qualitat i de caràcter continuat, així com que també tinguin l'oportunitat de desenvolupar aquests serveis indiferentment de la seva situació socioeconòmica.

Activitats de vacances (casals, colònies i altres)

Descripció

Activitats de lleure que afavoreixen el creixement integral de la persona i transmeten valors com la solidaritat i el compromís i que es porten a terme en període de vacances escolars, com són els casals de vacances i esportius, les colònies, campaments i rutes, les estades o campus esportius i els camps de treball.

Aquestes activitats poden estar organitzades per entitats juvenils (espais i agrupaments escoltes), pel sector privat, el tercer sector i/o les administracions públiques i comparteixen model i activitat pedagògica amb l'oferta educativa dels esplais i agrupaments escoltes.

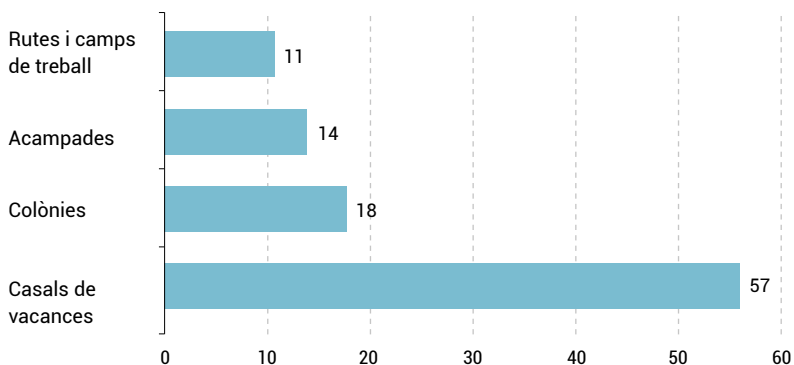
Organització de l'oferta i participació

Organització

Segons dades aportades per la DGJ, l'evolució general de les activitats comunicades és de creixement. Dins el període 1981-2018, s'hi observa un increment significatiu, tot i que alguns moments s'ha donat una lleugera davallada, com ara l'any 2012. Concretament, a partir de l'any 2013, hi ha estabilitat en el creixement de l'activitat. De l'any 2014 al 2018, s'ha duplicat l'activitat, passant de 5.029 a 10.069 notificacions, de 211.994 participants a 465.219 infants i joves, i de 30.221 a 63.788 dirigents. Però aquestes dades no s'acompanyen amb informació de com afecta o com es desenvolupa aquest tipus de creixement segons el tipus d'entitat. Segons l'*Informe d'Estiu de 2018* de la DGJ, s'observa un creixement positiu de l'oferta, que es concreta en un augment de les notificacions del 12% amb relació a les de l'any 2017. També les instal·lacions juvenils han tingut un augment de permisos, repartits entre els albergs de joventut (47,95%) i les cases de colònies (42,54%) i en menor proporció per a campaments infantils i granges escola/aules de natura, segons dades proporcionades per part dels agents clau.

GRÀFIC 2

Tipologia d'activitats (%)

Font: *Informe Anual 2018*. Direcció General de Joventut.

L'*Informe Anual de 2018* de la DGJ, recull que s'han notificat un total de 8.230 activitats i 534.455 participants. Assenyala que la major part de les notificacions corresponen als mesos de vacances d'estiu (84,86%). En global, són més presents les activitats de lleure (77,65%) encara que també n'hi ha d'esportives. Concretament, són capdavanteres els casals de vacances (57%), i en segon lloc les colònies (18%), tot i que també hi ha activitat relacionada amb les acampanades (14%), i en menor freqüència apareixen les rutes i els camps de treball (11%).

A escala territorial, les notificacions es concentren majoritàriament a la província de Barcelona, i concretament, amb més intensitat a la comarca del Barcelonès (43,92%). En general, però, es detecta un funcionament minoritari de casals de joves, tot i ser presents per exemple al Barcelonès, el Baix Ebre i el Montsià. En l'àmbit global, els agents clau assenyalen que dins de cada ciutat o municipi també hi ha diferències importants, sigui per factors demogràfics o socioeconòmics, i tal com assenyala l'Observatori de Joventut de Barcelona en el seu darrer informe (2018).

S'observa una diversificació en l'oferta d'activitats dins dels territoris. Per exemple, les comarques que tenen com a primera opció els casals d'estiu, ofereixen també l'opció de colònies o rutes. En tot cas, es detecten territoris que fan activitats relacionades només amb una oferta més puntual com ara l'Alta Ribagorça, la Val d'Aran i el Pallars Sobirà. Segons dades obertes del Cens de la DGJ del 2018, l'oferta d'activitats d'estiu per part de les entitats es comença al juny i finalitza la primera quinzena de setembre, i és habitual l'elecció d'una activitat amb una durada de 5 a 9 dies (49,21%), o de 22 a 31 dies (21,46%).

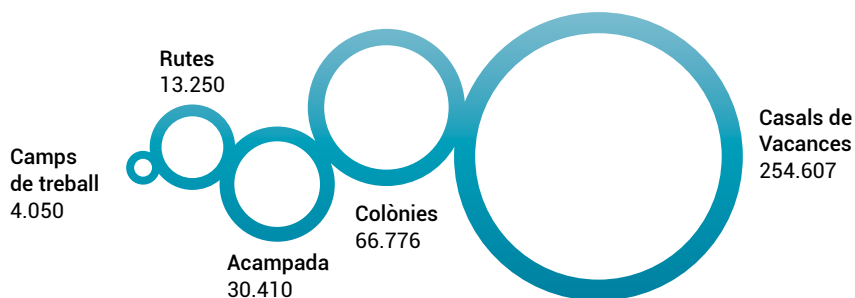
Amb relació a la tipologia d'activitat, segons l'informe anual de la DGJ, es considera també un indicador positiu l'acumulació de 752 noves notificacions l'any 2017, amb un augment de la participació en totes les modalitats, especialment en els camps de treball (46,25%), els casals de vacances (57%) i les colònies (18%). D'altra banda, encara que la DGJ no té dades específiques respecte d'això, els agents clau també assenyalen l'increment de participació en les colònies en família. D'altra banda, amb relació a les notificacions dels Cens de la DGJ també hi ha una presència de fundacions, com ara Mans a les Mans, Save the Children, Bay Al-th Aqata, Càritas o Creu Roja Joventut, perquè organitzen activitats en format de casal d'estiu i colònies, encara que el seu àmbit d'actuació principal és el de l'acció social. També es detecten altres entitats que donen resposta a necessitats més concretes d'alguns col·lectius, com ara l'associació Candela, que organitza les colònies d'estiu de suport emocional per a adolescents LGTBI. A aquestes s'hi sumen les notificacions d'activitats vinculades a infants i adolescents o joves amb problemàtiques de salut com ara l'associació de cardiopaties congènites i l'associació de diabètics de Catalunya, entre d'altres. En aquest context, algunes entitats esdevenen un model de bones pràctiques, com és el cas de la federació Dincat, que desplega una Xarxa Territorial d'Oci (és com ells l'anomenen), i ha establert un conveni amb l'Agència Catalana de Joventut per a la participació de persones amb discapacitat en els camps de treball.

Activitats educatives

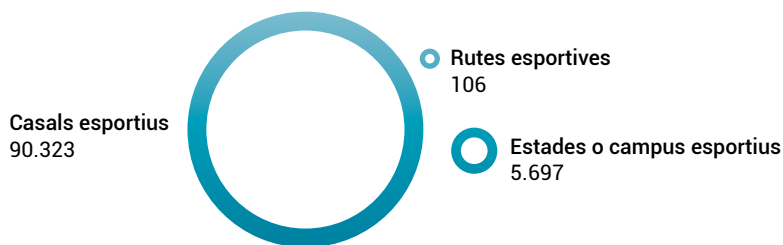
Les activitats de vacances, pel seu plantejament i la seva poca durada i continuïtat, no solen facilitar la identificació amb les institucions promotores. Solen ser activitats amb una baixa implicació personal, més enllà de la realització de l'activitat proposada. Parlem, per tant, d'actuacions concretes o per a períodes de vacances orientades principalment a la conciliació familiar. Malgrat ser accions puntuals, són activitats que tenen possibilitats formatives rellevants. Hi ha activitats que comparteixen molts dels aspectes i criteris educatius dels esplais i agrupaments escoltes, fent d'aquestes activitats processos d'aprenentatge d'una alta intensitat educativa, com per exemple els campaments, les rutes i les colònies. Aquest tipus d'activitat promou en els infants i joves el desenvolupament de l'autonomia així com també de l'esforç, la relació grupal i la vida col·lectiva fora de l'àmbit familiar.

Participació en les activitats

Segons les dades de l'*Informe Anual del 2018* de la DGJ la participació a les activitats de lleure educatiu ha estat de 465.219 infants i joves, xifra que respecte de l'any 2017 representa un augment de 50.266 persones. Tal com s'observa al Gràfic 3, l'activitat que presenta un major nombre de participants són els Casals de Vacances (254.607) seguida de les colònies (66.776), l'acampada (30.410) i les rutes (13.250), i són els camps de treballs els que presenten un índex de participació més baix (4.050). Amb relació a les activitats de caire esportiu (Gràfic 4) els Casals esportius també són la tipologia d'activitat que disposa d'un major nombre de participants (90.323), seguit de les estades o campus esportius (5.697) i les rutes esportives (106).

GRÀFIC 3**Activitats de lleure educatiu**

Font: *Informe Anual 2018*. Direcció General de Joventut.

GRÀFIC 4**Activitats esportives**

Font: *Informe Anual 2018*. Direcció General de Joventut.

Destacar que els casals són tant en les activitats de lleure com en les esportives els que presenten un major índex de participació, de forma molt destacada. Els principals motius que poden motivar aquesta participació es poden concretar en tres aspectes principalment: el preu més reduït de les activitats, és una activitat que facilita la conciliació familiar, però manté els infants i adolescents en els seus contextos naturals i ofereix un espai lúdic on establir relacions i incorporar aprenentatges.

Accés a les activitats

Factors clau que en faciliten l'accés

Els factors que faciliten l'accés a les activitats de vacances (casals, colònies i d'altres) coincideixen amb els descrits en el servei d'Esplais i Agrupaments escoltes.

Encaix entre necessitats i oportunitats existents

Amb relació als col·lectius amb necessitats educatives especials, per exemple des de Dincat, s'observa que la demanda d'activitats es fa de dilluns a divendres, però també de cara als caps de setmana i les vacances. Es detecta que aquesta augmenta a l'estiu, Setmana Santa i Nadal. Però en conjunt, es troben a faltar més notificacions relacionades amb les activitats per part dels serveis adreçats a joves amb diversitat funcional. Destacar iniciatives com el programa Vacances d'Estiu de l'Ajuntament de Barcelona, que aporta monitors/ores de suport a casals ordinaris i casals específics; o el programa Temps per a tu adreçat a famílies amb infants i adolescents amb discapacitats i amb un preu públic que preveu modalitats de reducció o l'exempció per a famílies.

Xarxa i coordinació amb les administracions públiques

Interrelació i treball en xarxa en la lògica 360

Els elements identificats en l'apartat d'Esplais i agrupament escoltes són transferibles a aquests tipus de recursos i serveis. Cal destacar també, però, la necessitat de promoure partenariats publicoprivats que proposin noves activitats i programes innovadors i des d'un treball conjunt que permet un millor aprofitament dels recursos econòmics i humans. En aquest aspecte, l'Educació 360, on es troben en interrelació el sector públic i el privat haurà de fomentar aquest tipus d'aliances i de treball conjunt.

Propostes de coordinació amb les administracions públiques

De nou garantir que tots els infants i adolescents tinguin accés a les activitats de vacances és un aspecte que des de les administracions públiques cal promoure, per exemple, possibilitant que tots els infants i adolescents puguin participar com a mínim en una activitat de vacances anual.

Un segon aspecte a vetllar des de les administracions públiques està relacionat en la diversificació de l'oferta d'activitats (esportives, artístiques, lingüístiques...), especialment en municipis petits i d'àmbit rural. En aquests contextos per garantir el dret als infants i adolescents a escollir sobre la tipologia d'activitat serà necessari cercar vies de col·laboració entre municipis i/o entitats per oferir accions conjuntes o activitats itinerants.

Ludoteques

Descripció general

Les ludoteques a Catalunya es coneixen a partir dels anys 80 i és l'any 2009 quan amb el Decret 94/2009 es regulen i es fa un salt qualitatiu important. De fet, els agents clau assenyalen que la Generalitat té una experiència de més de 25 anys en la seva gestió i dinamització, i que les més antigues van ser reconegudes l'any 2010-2011. Posteriorment, en el marc del *III Conveni col·lectiu del sector del lleure educatiu i sociocultural de Catalunya*, les ludoteques són reconegudes com un servei de lleure educatiu i sociocultural. D'altra banda, la Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària de la Generalitat de Catalunya (DGACC) les descriu com a equipaments cívics. Es tracta, doncs, de partir del joc com a plataforma privilegiada per establir les relacions persona-entorn social, per afavorir la integració i l'arrelament social, i per reforçar la convivència en la igualtat, la interculturalitat i coeducació. Les ludoteques vetllen pel dret de l'infant i de les seves famílies a gaudir del joc, pretenen la difusió de la cultura lúdica i emmarquen les seves propostes en la qualitat pedagògica.

Tot plegat, sense oblidar l'accés per part dels infants i les famílies a joguines i jocs que no són habitualment al seu l'abast per raons socioeconòmiques o socioculturals.

En l'actualitat aproximadament hi ha en funcionament al país un total de 53 ludoteques acreditades a tot Catalunya i 7 ludoteques més de gestió directa per part de la Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària (DGACAC). Gairebé totes les ludoteques pertanyen al sector públic i en la seva majoria depenen de l'administració local. D'altra banda, és important tenir present que el procés participatiu de l'any 2017, relacionat amb la renovació pedagògica en les ludoteques, va disposar d'un alt nivell de participació i col·laboració (68% de les ludoteques) i va generar diferents plataformes d'intercanvi que segueixen actives. Però els agents clau assenyalen que encara no s'ha aconseguit dissenyar un mapa de ludoteques conjunt. En paral·lel al funcionament de les ludoteques, hi ha altres iniciatives de les administracions públiques amb un impacte important en l'àmbit local pel que fa al lleure educatiu, tot i que no s'han pogut estudiar en aquesta ocasió. Per exemple, el programa Jugar i Llegir o el programa per a Joves que la DGACAC desplega dins els centres cívics.

Organització de l'oferta i participació

La comparativa que es recull en aquest document és parcial i respon a la consulta de les 24 fitxes disponibles en el web especialitzat **ludoteques.cat**, per això no és representativa. En aquest context, la majoria de ludoteques es concentra principalment a la província de Barcelona (62,26%) amb un protagonisme pronunciat de la ciutat comtal (35,84%) i amb dispersió per diferents territoris com ara el Baix Llobregat, el Maresme, el Vallès Occidental, l'Anoia i el Bages. El segon lloc del rànquing l'ocupa la província de Lleida (15,09%) amb gairebé la totalitat de ludoteques ubicades a la comarca del Segrià, majoritàriament a la ciutat de Lleida i amb dependència municipal. Amb relació a la província de Girona (13,21%) es concentren al Gironès, al Baix Empordà i Pallars Jussà.

En el cas de la província de Tarragona (9,43%), són més presents al Tarragonès, amb alguna iniciativa al Baix Camp i el Montsià. Tot plegat, hi ha comarques que no tenen cap ludoteca dins el territori. En paral·lel, s'observa que hi ha ludoteques emplaçades en barris o poblacions amb un percentatge important d'infants i adolescents en situació de vulnerabilitat social, com ara Santa Coloma de Gramenet i Salt.

Pel que fa a la titularitat, la majoria es troba vinculada a les administracions locals (35,85%) o a la Generalitat de Catalunya (13,21%), fet que garanteix un accés universal. La gestió es regula mitjançant concurs públic. Habitualment la gestió és delegada a una entitat privada (26,41%). També hi ha ocasions on es generen aliances d'algun ajuntament amb entitats privades del món associatiu o de l'acció social (5,66%), com ara Creu Roja i el CEIJ Mowgli. En tot cas, si hi ha les dades relacionades amb les ludoteques de l'àmbit privat es desconeixen. D'altra banda, no s'ha tingut accés a dades del total de població beneficiària dels serveis de ludoteca quant al país, només a un nombre de places orientatiu. Si bé no hi ha un estàndard, el gruix de serveis disposa entre 100-140 places. Per comarques, el Barcelonès és qui ocupa el primer lloc del rànquing (46%), el segon el Gironès (12,69%) i el tercer l'Anoia (7,69%).

Amb relació al personal de les ludoteques, s'estableixen dos professionals amb formació mínima de grau mitjà de l'àmbit dels serveis socioculturals a la comunitat o el diploma de monitor/a d'activitats de lleure infantil i juvenil. També hi ha un coordinador/a, amb formació en educació superior de pedagogia, psicopedagogia, magisteri o educació social. En tot cas, el model de ludoteca inclusiva ha fet incorporar-hi la figura de vetllador/a. Segons els agents clau, habitualment a les ludoteques de la Generalitat de Catalunya, no hi ha persones que facin voluntariat, encara que es fan convenis amb els centres formatius per tenir alumnes en pràctiques i en projectes d'APS vinculats a alguns instituts. També, puntualment hi ha una col·laboració de persones relacionades amb els programes de serveis a la comunitat i en coordinació amb altres departaments.

Pel que fa als recursos econòmics, no s'ha tingut accés a dades relacionades amb el pressupost de les ludoteques. En tot cas, els agents clau assenyalen que els principals criteris compartits dins el sector són la millora del fons lúdic, l'adquisició de joguines i jocs de qualitat, tot plegat amb una atenció especial a l'educació en valors; i la promoció d'accions destinades a donar a conèixer la importància del joc i de les ludoteques dins la comunitat.

Activitats educatives

Generalment les activitats de les ludoteques tenen a veure amb el joc lliure a la sala, el joc dirigit, tallers, el préstec de joguines, les visites escolars, i activitats obertes al barri, activitats fins i tot en calendari festiu. El ventall de modalitats del servei inclou, en paral·lel, espais d'assessorament per a professionals i per a les AMPA, formacions trimestrals a les famílies, xerrades i conferències, i si cal, tutories personalitzades amb les famílies. D'altra banda, hi ha ludoteques que són centres col·laboradors de l'institut tecnològic especialitzat en la joguina, el producte infantil i l'oci (AIJU).

Les ludoteques funcionen de manera permanent encara que alguna pot tenir una modalitat temporal. La majoria ofereix el servei en horari de matí i tarda, de dilluns a divendres, i en algun cas, també el dissabte. Les franges horàries d'atenció directa als infants i les famílies i les dedicades a les visites escolars habitualment es proposen per separat, per garantir l'aprofitament dels espais i l'acompanyament dels professionals del recurs. En època de vacances escolars, s'organitzen activitats en format de casal en horari de matins. Tot i això, els agents clau desconeixen en quins casos hi ha un augment o una disminució de places i si els equipaments disposen d'un suport de personal extra per cobrir-ne la demanda. D'altra banda, el programa d'activitats s'estructura de manera diferenciada:

- **Petita Infància**, amb nadons de 0 a 3 anys acompanyats dels progenitors.

- **Infantil**, de nens i nenes de 4 a 12 anys;
- **Adolescents de 12 a 18 anys**. A tot plegat s'hi suma la inclusió dels infants amb diversitat funcional o amb suport professional davant de necessitats educatives especials.

El ventall de propostes inclouen diferents escenaris i entorns així com iniciatives que tenen a veure amb la interacció comunitària, els programes intergeneracionals, o la integració intercultural mitjançant la convivència a través del joc en família, entre d'altres. També hi ha ludoteques amb perspectives innovadores que permeten treballar altres temes, com ara la parentalitat positiva amb infants de 0-3 anys i els progenitors, en horari de matí. D'altra banda, pel que fa a les escoles, s'han generat eixos temàtics per reforçar algunes assignatures en coordinació amb els centres escolars tant de l'Educació Primària com de la secundària, per exemple agafant com a centre d'interès els jocs matemàtics. A més, els agents clau assenyalen que habitualment la ludoteca té relació amb l'AMPA, però caldria conèixer informació més concreta de com s'incorpora la ludoteca dins l'espai de lleure extraescolar, per exemple.

Participació en les activitats

Majoritàriament les ludoteques atenen infants de 0 a 12 anys i algunes també implementen programes amb adolescents amb edats entre els 14 i 16 anys. Només una minoria amplia l'edat fins als 17 o 18 anys. En tot cas els agents clau assenyalen la dificultat de mantenir la vinculació amb els adolescents, i la necessitat de crear nous espais en coordinació amb altres serveis del territori o activar serveis itinerants. Especialment, es valora que una prioritat en el marc de l'Educació 360, pel que fa als adolescents és establir processos participatius i mecanismes de col·laboració, especialment amb els casals de joves, punts d'informació juvenil, instituts, CO i els espais. En paral·lel, es desconeix si existeix cap diferenciació, un protagonisme més pronunciat amb relació al gènere, o quins supòsits es donen en el cas de les persones adultes que els acompanyen o participen dels programes adreçats a les famílies. Si bé algunes ludoteques manifesten

tenir-ne un contacte puntual amb els progenitors i altres, els incorporen en el quotidià del funcionament del servei o fins i tot implementen programes específics, on són la població diana principal. També manquen dades relacionades amb els centres educatius i la participació de les entitats del territori, així com el guany i l'impacte de les ludoteques.

L'accés a les activitats

Factors clau que en faciliten l'accés

No s'ha tingut accés a dades ni publicacions que donen a conèixer si hi ha llista d'espera o quina continuïtat i permanència hi ha dels infants i adolescents o les famílies a aquest tipus de recursos. La majoria de les ludoteques de Catalunya són serveis públics, l'única restricció o condicionant per al seu accés sol ser la necessitat que un adult referent acompanyi els infants durant tota l'estada a la ludoteca. D'altra banda, la ludoteca ofereix el servei en horari de matí i tarda al llarg de la setmana, aproximadament de 9 a 13 h i de 16 h a 20.30 h, fet que permet atendre diferents tipus de necessitats, per exemple primera infància, parentalitat positiva, formació de professionals, visites de centres escolars, entre d'altres.

Encaix entre necessitats i oportunitats existents

No es disposa de dades que identifiquin problemes d'encaix entre les oportunitats existents i demanda o necessitats. Sí cal destacar que els agents clau assenyalen que les ludoteques, tot i el seu bagatge i els anys de funcionament, encara han de fer un esforç per involucrar-hi els progenitors i acompanyants dels infants, especialment perquè entenguin que no es tracta d'una activitat extraescolar on es porta el fill/a i ells poden marxar. Cal, per tant, seguir incidint en la perspectiva educativa d'aquests espais on les famílies/referents adults acompanyants són clau en el procés d'aprenentatge que es porta a terme. Un segon aspecte, a escala comunitària, es concreta en la importància d'aconseguir que es concebi la ludoteca com un recurs imprescindible per al barri. La percepció popular és que l'espai només va adreçat als més petits, fet que se suma a la tendència

dels infants més grans de 9 anys d'ocupar el temps lliure amb activitats esportives o en responsabilitats que tenen a veure amb els deures escolars, perquè l'entorn familiar els dona més valor que a la ludoteca. D'altra banda, les ludoteques es veuen amb el repte d'incorporar la tecnologia actual i les TIC en les alternatives que ofereixen dins l'equipament.

Xarxa i coordinació amb l'Administració

Interrelació i treball en xarxa en la lògica de l'Educació 360

En primer lloc, es fa necessari que la DGACAC doni suport als ajuntaments i es pugui elaborar el mapa de ludoteques a Catalunya, de manera que es facilitin les noves acreditacions i el seguiment de les que ja funcionen. Aquest mapa permetria actualitzar l'actual llista de ludoteques acreditades. Així doncs, des del marc de l'Educació 360, es necessiten convenis entre les administracions públiques i la xarxa de ludoteques actual, per garantir un funcionament de qualitat i la igualtat de condicions i recursos. D'altra banda, es veu com una necessitat el lideratge de les ludoteques en l'aprofitament dels espais públics i l'entorn natural, i l'acoblament del tàndem «joc-innovació tecnològica».

En segon lloc, la principal iniciativa cohesionadora són les accions nascudes arran del procés participatiu i d'innovació, que reverteix directament al Pla de ludoteques 2019-2025, i que es poden aprofitar per al funcionament local i per a la retroalimentació dels equips professionals. D'altra banda, els agents clau valoren que la xarxa actual de ludoteques permet compartir jocs i joguines però ha de millorar els canals per al treball col·laboratiu. En paral·lel, cal mantenir el treball en xarxa i en connexió amb els recursos del territori i generar un vincle amb les entitats locals.

En general, en el marc de l'Aliança Educació 360, des de les ludoteques es permet garantir el dret a jugar dels infants i de fer-ho en família, i visualitzant-les dins el projecte de ciutat educadora. Per exemple, en la dinamització lúdica dels patis dels centres escolars, els parcs infantils i espais naturals o verds del municipi en coordinació amb el Consell

d'Infants de la ciutat. A més, les administracions locals han de facilitar els processos participatius i mecanismes de col·laboració de les ludoteques especialment amb els casals de joves, punts d'informació juvenil, instituts, CO i els esplais.

Propostes de coordinació amb l'Administració

Des de l'Àrea de ludoteques de la DGACAC es manté contacte amb els ajuntaments vinculats als equipaments. En tot cas, caldria dur a terme un seguiment de les ludoteques acreditades entre el 2009-2011 per comprovar si continuen complint el decret i també obrir una altra vegada l'accés a l'acreditació. En general els agents clau demanen que les administracions involucrin els col·legis professionals i els equips tècnics municipals per donar visibilitat al valor afegit de les ludoteques. En aquest context, i per afavorir el desenvolupament de l'Educació 360, les administracions locals i la Generalitat de Catalunya haurien de destinar recursos econòmics i logístics per al desplegament de mesures específiques per a la renovació pedagògica esmentada i per a l'acreditació de la formació específica dels equips professionals.

Activitats extraescolars i complementàries dins l'escola

Descripció general

Parlem d'activitats educatives que tenen valor en si mateixes, però no tenen en compte entre els seus objectius generar implicació dels participants de caràcter estable, ja que sovint són accions concretes o per a períodes de vacances escolars, on es concentra la demanda dels pares d'ocupació del temps de lleure dels fills i filles.

La Direcció General d'Atenció a la Família i la Comunitat Educativa (DGAFCE) del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya és la responsable de la coordinació dels aspectes referents al transport i als

menjadors escolars i altres serveis de naturalesa anàloga. D'altra banda, és important tenir present que el departament elabora unes instruccions anuals de caràcter intern, que regeixen els centres públics i privats amb concert, i que es despleguen per temàtiques que inclouen diferents aspectes com ara les colònies escolars, el servei de menjador o les activitats extraescolars. Tot i això, actualment només hi ha establerta una regulació relacionada amb les activitats extraescolars en el marc dels centres docents en règim de concert mitjançant el Decret 196/1987, de 19 de maig. Tanmateix, els agents clau assenyalen que els Plans Educatius d'Entorn (PEE) són el canal per dur a terme la detecció de necessitats i dissenyar la implementació de les propostes, incloent-hi les activitats extraescolars. Per això, dins aquest apartat, s'hi aplega sota el mateix paraigua tot el ventall i la diversitat d'activitats que es desenvolupen dins el centre educatiu, especialment des de l'òptica de l'Educació 360, perquè aquest espai de temps no lectiu forma part de l'univers pedagògic on creix l'infant i l'adolescent, agafant el lleure educatiu com un eix central tant en el cas de les activitats extraescolars, les complementàries i el servei de menjador escolar. Així mateix, el Síndic de Greuges (2014: 46) reconeix el caràcter educatiu del temps de menjador escolar, fet que concorda amb la perspectiva dels agents clau, que l'anomenen com «l'espai migdia» i l'assenyalen amb una clara orientació educativa, amb la intencionalitat d'aprofitar aquesta franja horària de 2,5 h diàries des del marc del lleure educatiu.

En tot cas, si d'una banda es pot conèixer quina és la situació actual de l'espai de menjador escolar, amb relació a la resta d'activitats, no hi ha disponible el mapa territorial conjunt, i hi ha una manca de regulació i de seguiment per part de les administracions.

Organització de l'oferta i participació

Organització

Els darrers anys hi ha hagut alguns condicionants de context com ara la *Moció 196/X del Parlament de Catalunya sobre menjadors escolars*, aprovada el 16 d'abril de 2015, i la *Moció 155/XI del Parlament de Catalunya*

sobre el futur del menjador escolar, aprovada el 8 de setembre de 2017. Arran d'aquesta el servei de menjador escolar està vinculat al Projecte Educatiu de Centre (PEE) i ha de ser aprovat pel Consell Escolar. Amb relació a la resta d'activitats extraescolars encara no hi ha cap regulació i es farà servir de referent tot el que es pugui extrapolar de la regulació que es proposa des de la Moció. D'altra banda, aquest marc legislatiu té a veure amb el compliment de les ràtios i la formació específica dels monitors/ores de menjador. En paral·lel, ha tingut un pes important la implementació de les *directives europees* de l'any 2014, que afecten la contractació dels serveis d'atenció a les persones, davant les quals el Departament d'Educació treballa conjuntament amb els consells comarcals per trobar vies alternatives per l'encaix amb el funcionament habitual del servei de menjador vinculat a les AMPA. Així en el marc de l'Educació 360, es fan necessaris nous mecanismes legals per a la gestió dels serveis en el compliment de la normativa europea i la regulació i el seguiment de les activitats que es desenvolupen fora de l'horari lectiu.

El Departament d'Educació mostra una voluntat decidida per regular el servei amb criteris pedagògics i en matèria d'alimentació nutricional, i garantir la participació de les famílies. Així doncs, defineix diversos aspectes sensibles que van més enllà del preu màxim de la prestació, com per exemple els criteris socials vinculats al servei i de la contractació de caràcter general. En tot cas, els agents clau valoren que actualment els programes educatius vinculats al servei de menjador escolar ja fomenten habilitats socioeducatives i promouen l'educació per a la salut i els hàbits alimentaris.

Tant des de l'administració pública com des de la comunitat educativa, amb suport del teixit associatiu i el sector empresarial, cal enfrontar el gran repte que suposa el canvi a un decret més actual i efectiu davant la realitat canviant i les necessitats reals dels infants i les famílies. Així el Departament d'Educació pretén generar espais de consens amb els agents més implicats com ara la Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya (FaPaC) i va activar al mes de maig de 2019

un nou procés participatiu integral amb l'objectiu d'arribar al consens en 3 eixos: alimentari, educatiu i organitzatiu. Habitualment el servei de menjador escolar es troba gestionat per cooperatives locals, multinacionals de càtering o entitats de lleure com ara: Sehrs, Eurest, Serunió, Activa Educacional ISS, 7iTrià, Fundesplai, la FPT, entre d'altres. I aquestes empreses o entitats ofereixen també els altres serveis complementaris en el mateix centre educatiu (vetlladors, colònies escolars, espai migdia, extraescolars de tarda...).

Pel que fa a la composició dels equips contractats, generalment correspon a perfils de monitor/a de lleure i director/a de lleure. Tot i això, algunes entitats també accepten persones voluntàries de suport. Però, en el marc de l'Educació 360, es considera necessari reduir la ràtio de personal educatiu establerta, especialment en el cas de servei de menjador escolar, amb l'objectiu de garantir la qualitat en l'atenció i l'acompanyament als infants i adolescents en les activitats de lleure educatiu fora de l'horari lectiu.

Activitats educatives

La nova regulació del servei de menjador escolar pretén la qualitat educativa i alimentària, la seguretat jurídica i la participació efectiva i continuada de les famílies. Així mateix el pla de funcionament i la programació d'activitats juntament amb els objectius del servei de menjador escolar han de ser coherents amb el projecte lingüístic i les estratègies pedagògiques del centre, i han de ser part del PEC i de la memòria anual.

El nou decret també defineix les tasques d'atenció dels monitors/ores i d'altres professionals del servei, així com l'acreditació de la competència en llengües i l'obligatorietat de tenir el títol de monitor/a o director/a de lleure o equivalent, i una formació especialitzada segons el que determini el Departament d'Educació. A més, regula les ràtios màximes i el suport per als alumnes amb necessitats específiques. En tot cas, els agents clau alerten que encara s'han d'establir els canals per fer-ne extensiva la implementació als centres privats sense concert.

Segons el Departament d'Educació, fins a l'octubre de 2019 no hi haurà uns resultats fiables relacionats amb el servei de menjador escolar, i només se'n disposen de dades provisionals que no són extrapolables. Així doncs, a tall il·lustratiu, es pot dir que la majoria d'escoles d'Educació Infantil i Educació Primària disposa d'un servei de menjador escolar en funcionament. Sembla que les comarques que presenten més activitat són Catalunya Central, el Barcelonès i el Vallès Oriental, i a la cua queda la comarca de Terres de l'Ebre. D'altra banda, les places oferides pels centres educatius poden variar, amb un mínim de 8 i un màxim de 490. D'altra banda, amb relació als Instituts d'Educació Secundària el servei és més minoritari i sembla que es concentra especialment a Barcelona ciutat, Lleida i Maresme-Vallès Oriental. Les places oferides poden variar d'un mínim de 20 a un màxim de 300. Amb relació a les activitats extraescolars i complementàries, el departament no disposa de dades.

Els agents clau assenyalen que al llarg dels anys han vist créixer l'espai migdia vinculat al servei de menjador escolar i també les activitats extraescolars, mitjançant, per exemple, d'experiències artístiques vinculades a la tecnologia, la ciència, l'enginyeria i les matemàtiques, o fins i tot les propostes de lleure educatiu per als patis oberts, entre altres serveis. De fet, refereixen que sembla que hi ha una nova tendència per part dels centres educatius a l'hora d'encarregar la gestió de tots aquests serveis, a la mateixa entitat o empresa que ofereix el servei de menjador escolar, també en el cas del casal d'estiu o les colònies escolars. Per això des de l'òptica de l'Educació 360, és important observar l'encaix de les entitats que pertanyen a l'educació en el lleure i com es dona per part de les empreses del sector privat, així com els marcs conjunts generats per garantir la qualitat i prioritzar la vessant educativa i els valors del lleure educatiu.

Participació en les activitats

El ventall de propostes en horari no lectiu sol respondre a la línia educativa dels centres educatius on s'ofereix el servei, tot i que alhora intenta ser la més diversa possible. En aquest context, generalment es fan les

activitats extraescolars a partir de P4. Pel que fa al servei d'acollida i permanència, acull alumnes a partir de P3. S'observa que, a mesura que es van fent més grans, els infants opten per fer l'activitat extraescolar fora del centre educatiu o bé la deixen de practicar definitivament. Els agents clau assenyalen que l'alumnat de 5è i 6è d'Educació Primària té una presència inferior en tots els serveis. D'altra banda, els agents clau no fan cap referència concreta relacionada amb l'evolució en les activitats extraescolars i complementàries per part dels participants nascuts a l'estranger, en centres ubicats en barris amb dificultats especials, o l'increment d'infants en situació de desigualtat social, tal com assenyala el Síndic de Greuges (2014). El Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, a l'apartat de difusió de les beques de menjador del seu web, informa que la majoria de beques van destinades a famílies autòctones i infants menors amb progenitors amb nacionalitat espanyola (70 %).

En paral·lel es detecta una evolució positiva en l'expansió d'algunes demandes com ara els patis oberts de les escoles o instituts; els vetlladors/ores per a infants amb necessitats d'educació especial en concordança amb l'Educació Inclusiva; el servei de transport escolar, amb una tendència a l'increment; un augment de població atesa en el servei de menjador escolar; les colònies escolars, que es comencen a demanar també a l'entitat que gestiona les extraescolars; i la petició de casals de vacances, generalment des que finalitza l'escola al juny, i puntualment a inicis de setembre.

L'accés a les activitats

Factors clau que en faciliten l'accés

Principalment en el marc de l'Educació 360, es fa evident que les administracions han d'augmentar la partida pressupostària i els recursos per facilitar l'accés universal al servei de menjador escolar, les colònies i sortides escolars, i les activitats extraescolars, especialment en territoris rurals o més aïllats. Encara ara, tot i les iniciatives i la provisió de les administracions, el pes econòmic relacionat amb la cobertura de les activitats

esmentades recau en les famílies, un factor de desigualtat clau en el cas de part de la població escolar de Catalunya. Per això s'ha de tenir present que també hi ha diferències en l'accés a les activitats de lleure educatiu vinculades a l'escola o quan els centres no en disposen, segons el que assenyala el Síndic de Greuges (2014: 45).

Els agents clau argumenten que el perfil de famílies és divers i cada escola té la seva idiosincràsia. Tot i això, gairebé en tots els centres educatius hi ha una part d'aquestes famílies amb un menor poder adquisitiu o dificultats socioeconòmiques. Es tracta de famílies que veuen limitat el seu accés als ajuts econòmics de les administracions, o que depenen de l'acompanyament de les escoles per entendre i gestionar aquest tràmit, per exemple en el cas del menjador escolar. En primer lloc, doncs, cal tenir present que dins el marc del nou decret de menjador escolar i activitats extraescolars s'estableixen criteris d'equitat, inclusió i igualtat d'oportunitats que ajudaran a compensar el pes dels factors que dificulten o obstaculitzen l'accés i la participació dels infants i els adolescents.

Per accedir a una beca de menjador de la Generalitat de Catalunya, els ingressos bruts anuals de la família han de ser inferiors al 75% de l'indicador de renda de suficiència de Catalunya segons el total de membres. Per exemple, si la família està formada per 5 persones, no podrà superar els 20.708 euros/any. A tall il·lustratiu, segons dades de la Fundació Periodisme Plural (Puente, A., 2019), el 84% dels alumnes que obtenen beques de menjador escolar són alumnes de l'escola pública. Concretament, la segregació per renda que introdueix l'escola concertada comporta que hi hagi escoles que tenen el 30%-50% d'infants becats. Una altra dada important és la constatació que a Catalunya hi ha 267 centres on els alumnes en risc de pobresa superen el 30% del total.

Però si bé hi ha famílies que disposen d'ajuts i beques de l'ajuntament, de la Generalitat o d'entitats com Creu Roja o Càritas, també n'hi ha que acumulen deutes per impagaments. Es tracta de famílies que es troben fora dels barems establerts per la cobertura de les beques i els seus

ingressos familiars provenen d'un treball temporal o discontinu. Davant d'aquesta situació, segons els agents clau, és l'entitat o l'empresa gestora la que ha de dur a terme el seguiment i arribar a una negociació amb les famílies. D'altra banda, també s'observa que hi ha famílies que necessiten la confirmació de l'atorgament de la beca abans de deixar els fills i filles al menjador perquè no poden sufragar aquesta despesa.

Per exemple, el *Consorti d'Educació Barcelona* (2018) assenyala que els ajuts extraordinaris del curs 2018-2019 creixen un 268% amb relació al curs passat i suposen el 46% del total de les beques de menjador. Tot plegat, amb un import total de l'adjudicació d'aproximadament de 18 milions d'euros entre Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona. De manera que l'aportació de l'Ajuntament de Barcelona suma 4,5 milions d'euros amb relació als ajuts extraordinaris adreçats a l'alumnat més vulnerable, i arriba a un total 26.679 ajuts repartits entre els centres públics (74%) i els centres concertats (26%). També cal destacar la iniciativa de beques de menjador promoguda per la Fundació Probitas i que s'orienta a disminuir el risc de malnutrició infantil a través del suport integral a l'alimentació dels menors vulnerables.

La mateixa font recull l'increment del nombre d'alumnes beneficiaris de l'ESO (21% més) gràcies a la incorporació del Programa Instituts a Temps Complet. Tanmateix, la distribució per territoris ha estat desigual entre els districtes. A més, hi ha iniciatives com les de Creu Roja perquè els estudiants d'Educació de Secundària puguin fer un àpat saludable a l'institut o a casa seva, o entitats que organitzen casals per a infants derivats pels serveis socials municipals o altres fundacions, que són totalment gratuïts i que, a més de les activitats de lleure, inclouen l'esmorzar, el dinar i el berenar. Les entitats i fundacions de l'àmbit del lleure i de l'acció social també disposen d'un sistema intern de beques solidàries i ajuts adreçats a aquests infants i adolescents. Per exemple, Fundesplai l'any 2017 va atorgar 18.711 ajuts repartits en sortides d'esplais, colònies escolars, beques de colònies i casals d'estiu, ajuts per a colònies en família, i beques d'un mes de menjador. D'altra banda, la Fundació Pere Tarrés,

des del MCEC i l'àrea de Projectes Solidaris, l'any 2017 va gestionar 8.002 ajuts. Alguns des del programa Proinfància de la Fundació «La Caixa» amb una destinació de 1.266.645 euros, a més de 4.531 beques per a casals d'estiu, 2.897 beques per a centres socioeducatius, i 574 beques per a colònies escolars. Tot plegat, en comparació amb les dades de l'informe del Síndic de Greuges (2014: 12), es constata la tendència a la cobertura de les diferents tipologies d'activitat i un augment molt significatiu pel que fa a la destinació de recursos econòmics, en comparació amb l'any 2013, quan entre aquestes mateixes fundacions sumaven només un total de 3.108 beques per a activitats de curs i d'estiu.

Encaix entre necessitats i oportunitats existents

Principalment l'encaix té a veure amb la proposta del Parlament de Catalunya relacionada amb l'avantprojecte de llei per a la contractació de serveis de les persones, amb data de registre d'agost de 2017, on s'hi inclou el servei de menjador escolar. Dins aquest marc, segons els agents clau el preu del servei esdevé un element més, fins i tot residual, per sota dels criteris de qualitat i transparència. Ara bé, la resolució màxima del preu per part del Departament d'Educació només regeix per a l'escola pública, i habitualment als centres privats és superior, de manera que la diferència econòmica la cobreix la família, per això per a l'encaix entre oferta i demanda es necessita un nou decret que reguli també aquests aspectes. D'altra banda, hi ha alguna iniciativa encara embrionària perquè es pugui establir un concert social amb entitats, preferentment no lucratives, que prestin serveis d'atenció a les persones en base a un mòdul econòmic fix.

Segons el *Diari de l'Educació* de data 29 d'octubre (2018), la segregació per renda que introdueix l'escola privada concertada comporta que només aculli uns 15.000 infants en situació de vulnerabilitat, de manera que la resta es deriva a la pública, que ja assumeix 65.000 alumnes assignats per distribució territorial. Es detecta, doncs, que a Catalunya hi ha 69 centres públics que tenen més de la meitat dels alumnes amb ajuda

de menjador, i n'hi ha 267 centres més on els alumnes en risc de pobresa superen el 30% del total.

D'altra banda, el Consorci de Barcelona (2018) garanteix un ajut extraordinari de 6 euros per a nous col·lectius d'alumnes que viuen situacions especialment desfavorides, que el curs 2018-2019 ja ha arribat al 74,7% de les sol·licituds presentades, i que els darrers 5 cursos ha suposat un creixement del 5% del total d'ajuts.

Actualment el Departament d'Educació dona cobertura del 100% o 50% del cost del servei de menjador vinculat als centres d'educació primària i secundària, encara que veu la necessitat d'incloure al nou decret l'opció d'una beca al 80%. D'altra banda, un altre tema pendent és com donar resposta a la petició del Síndic de Greuges amb relació a l'oferta de beques en els instituts amb l'alumnat de l'ESO, i com aquest tipus d'oferta necessita anar en concordança amb el canvi d'horari, si finalment es fa el salt al format europeu. En aquesta línia, els agents clau volen promoure el servei de menjador dins l'horari lectiu, i el Departament d'Educació té previst pactar amb alguns centres una prova pilot, tot i que encara quedaria aconseguir també la conformitat dels consells comarcals.

Amb relació a l'encaix entre demanda i oferta, en el cas de les zones rurals amb més dificultats (ZER), els agents clau valoren que és l'adequat perquè el transport escolar i el menjador escolar estan garantits i són un tàndem. Assenyalen que fins i tot la LEC amplia l'atorgament de beques si hi ha necessitats educatives concretes. Un altre focus important és la situació d'aquells barris o zones més allunyades dels centres urbans, com ara algunes urbanitzacions, que no tenen establerta una bona cobertura a nivell municipal de transport, per exemple.

En el marc de l'Educació 360 una de les prioritats és garantir la incorporació de monitoratge de suport per a col·lectius amb necessitats educatives especials en tot el ventall d'activitats de lleure educatiu que es puguin desenvolupar dins el centre educatiu fora de l'horari lectiu. Els agents

clau assenyalen que, amb relació al decret d'educació inclusiva, hi ha dificultats per disposar del total de vetlladors/ores necessaris. Cada centre s'ha d'organitzar però no tots arriben a cobrir la demanda. Al decret de menjador diu que la ràtio hauria de ser la mateixa que durant l'horari escolar, i això implica mirar com es pot organitzar la rotació perquè una mateixa persona no pot cobrir totes les franges. Hi ha alguns centres que estan fent proves pilots i s'està aconseguint que ningú quedi fora del servei de menjador escolar. En tot cas es necessiten recursos econòmics i s'ha de dotar en paral·lel tant l'equip de monitors/ores com de vetlladors/ores. Pel que fa als infants amb dificultats severes en l'àmbit de salut, cal garantir l'orientació i l'acompanyament de personal sanitari, amb coordinació amb el CAP.

En el marc de l'Educació 360, cal que la Generalitat de Catalunya vetlli per l'acreditació dels professionals que desenvolupen les activitats dins el centre educatiu fora de l'horari lectiu. Per exemple, amb relació al compliment del perfil del personal educatiu, el Departament d'Ensenyament preveu regular una formació específica de menjador escolar en coordinació amb la DGJ perquè fins al moment l'única titulació regulada correspon a la de monitor/a de lleure i director/a de lleure. En tot cas els agents clau assenyalen que actualment en alguns territoris no hi ha prou monitors/ores amb la titulació necessària i és el personal auxiliar qui dona resposta a la necessitat del servei.

Xarxa i coordinació amb l'Administració

Interrelació i treball en xarxa en la lògica de l'Educació 360

Segons el Departament d'Educació en el context dels PEE, tots els agents del territori han d'estar interconnectats i valora que l'associacionisme educatiu esdevé una peça imprescindible. Els agents clau assenyalen, però, que si bé les empreses de serveis participen en les comissions i els grups de treball, s'observa que el teixit associatiu té dificultats relacionades amb la incompatibilitat horària o en desconeix el tipus de col·laboració que es pot arribar a establir, especialment en entorns rurals.

A vegades, però, quan hi ha posicions més tancades per part de les entitats, pot passar que en quedin fora aquells infants o adolescents que tenen un mapa de creences diferent. Així doncs, una de les prioritats en la lògica de l'Educació 360 és definir mecanismes de participació dins el marc dels PEE o PEC, per part de les entitats del teixit associatiu, especialment en representació dels col·lectius minoritaris. En paral·lel, les entitats vinculades a l'àmbit d'escola i lleure educatiu s'integren en els espais generats arran de les diferents aliances que s'han esmentat anteriorment.

Coordinació amb l'Administració

En primer lloc, es veu una prioritat que la Generalitat de Catalunya i les administracions locals puguin complir amb la interpel·lació del Parlament de Catalunya amb relació al servei de menjador escolar, establint mecanismes viables per al seu compliment en tots els centres educatius, i incorporant les prioritats detectades en el procés participatiu engegat l'any 2019. Pel que fa a les colònies escolars, davant la davallada important, també cal que les administracions públiques facin un esforç específic i correspon especialment al departament d'Educació promoure-les mitjançant el desplegament de les condicions necessàries i del suport al professorat.

En tot cas, cal incidir en l'optimització de la coordinació de tot el ventall d'activitats de lleure educatiu que es fan dins els centres educatius, aprofitant concretament els PEE o el PEC, perquè aquests són una resposta comunitària als reptes educatius, vetllen per l'equitat i la inclusió educativa, i afavoreixen també la participació activa i responsable. És imprescindible, doncs, un treball unificat i consensuat per les administracions públiques, el centre educatiu, la xarxa comunitària i el teixit associatiu. Tanmateix, els agents clau alerten que encara les competències dels ajuntaments no estan definides i cal tenir present les característiques del territori, especialment en les zones rurals. Concretament, tot plegat implica coordinar-se i col·laborar amb les entitats de lleure educatiu, i a la

vegada facilitar els recursos i les instal·lacions del centre educatiu per al desenvolupament de les seves activitats. D'altra banda, els agents clau assenyalen que existeixen pràctiques locals alienades amb la mirada de l'Educació 360, per exemple bones pràctiques que fan que els casals de joves i els agrupaments escoltes hagin començat a entrar en els instituts de Secundària amb el propòsit d'educar en la participació.

Finalment, cal dir que les entitats gestores dels serveis fan la coordinació directament amb l'escola. En el cas de l'escola pública, també estableixen una relació continuada i propera amb els ajuntaments, on hi ha un tècnic referent que fa el seguiment i creu en el projecte. En el sector privat, la coordinació es fa directament amb l'escola.

Amb relació als serveis de menjadors, la introducció de la jornada intensiva, especialment als centres públics, va suposar l'eliminació d'aquest servei i, per tant, de les beques i ajuts de menjadors per als alumnes de Secundària. Cal que des de les administracions se cerquin solucions que donin resposta a la necessitat de garantir un àpat saludable als adolescents i, d'altra banda, incorporar horaris més racionals que afavoreixin l'aprenentatge.

Serveis d'Intervenció Socioeducativa No Residencial i Centres Oberts

Descripció general

En el cas dels infants i adolescents en situació de risc social és imprescindible tenir presents les alternatives de lleure educatiu de què disposen en el seu entorn i nodrir aquest espai amb iniciatives que puguin donar resposta a les necessitats particulars, grupals, familiars i comunitàries a escala preventiva. Un dels recursos que fa aquest tipus d'acompanyament socioeducatiu ha estat i és el servei de Centre Obert (CO) i el Servei Intervenció Socioeducativa (SIS).

Els CO són serveis adreçats a infants i adolescents en situació de risc, d'edats compreses entre els 3 i els 18 anys. Formen part dels serveis de la Cartera de serveis socials de la Generalitat de Catalunya des de l'any 2010. Des d'una perspectiva preventiva i inclusiva, els CO despleguen el ventall de les seves activitats i programes fora de l'horari escolar i diàriament, per donar suport a les famílies, els centres educatius i la comunitat. El seu principal objectiu és millorar els processos de socialització d'aquests infants i adolescents per tal d'evitar-ne la cronificació, i no arribar a la mesura de desemparament de l'infant i la possible separació del nucli familiar d'origen. Inicialment el criteri per a la implementació del servei té a veure amb la norma d'assignar un CO per cada 20.000 habitants, però encara no s'ha aconseguit implementar aquest tipus de servei a tots els municipis.

Actualment el servei de CO es troba en procés de reconversió d'acord amb un model de Serveis d'Intervenció Socioeducativa (SIS) proposat per la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) de la Generalitat de Catalunya. Està ja implantat en algunes demarcacions de fora de Barcelona, i preveu programes específics amb continguts i activitats adaptades a les diferents franges d'edat entre 0 i 17 anys, en 5 línies d'actuació:

- **L1:** Servei de suport a les famílies amb infants d'edats entre 0-3 anys en situació de risc.
- **L2:** Servei d'atenció diürna per a infants de 4 a 15 anys.
- **L3:** Servei d'intervenció amb famílies amb infants i adolescents.
- **L4:** Servei d'acompanyament socioeducatiu per a adolescents de 16-17 anys.
- **L5:** Servei d'intervenció socioeducativa itinerant amb infants de 0 a 17 anys.

Organització de l'oferta i participació

Organització

En general, la major part dels CO són serveis de titularitat pública (60 % de les places) gestionats directament pels ajuntaments o mitjançant la gestió del servei va a càrrec d'una entitat o empresa que hi ha optat mitjançant concurs públic o ha establert un concert amb l'administració local. En aquest context, el principal referent del teixit associatiu és la Federació d'Entitats d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (Fedaiia), que agrupa el conjunt d'entitats no lucratives de Catalunya que treballen amb infants, joves i famílies en situació de risc d'exclusió social o desempament.

Gran part dels CO van néixer vinculats a espais diaris, fent el pas a un servei especialitzat que necessitava també equips professionals per donar resposta a les necessitats dels infants i les famílies. Actualment els CO coexisteixen amb les diferents modalitats de serveis del nou model (SIS) proposat per la DGAIA (Mayoral, 2017).

La DGAIA aposta pel desplegament d'un model inclusiu i universal i els agents clau assenyalen que els SIS han de ser un recurs d'àmbit preventiu. En conseqüència, necessiten que els infants i els adolescents es retroalimentin de manera positiva i per això el servei ha de romandre obert a l'accés de la població que no es troba en risc. En tot cas, una dificultat afegida és trobar els canals de finançament complementaris que facin sostenibles els serveis en aquest cas.

Segons l'*Anuari Estadístic de Catalunya* (2018), l'any 2017 hi havia a Catalunya 266 CO que rebien suport econòmic per part de la Generalitat de Catalunya, amb un total de 9.426 places distribuïdes de manera desigual per les comarques: el 40 % de les places es troben ubicades al Barcelonès i al Baix Llobregat, i la resta majoritàriament al Tarragonès (7,27 %), el Vallès Occidental (6,99 %) i el Maresme (5,43 %), tot i que hi ha 8 comarques que en queden a la cua, per exemple l'Alta Ribagorça (0,13 %).

Pel que fa al desplegament i la implementació del model de SIS a Catalunya, segons els agents clau encara no es pot conèixer. Il·lustrativament, la Fedaia assenyalava que:

- Els Serveis amb infants de 0-3 anys són presents a Barcelona, i en menor freqüència a Girona i Terres de l'Ebre.
- Els Serveis adreçats a les famílies són actius a Barcelona, Girona, Lleida, i Terres de l'Ebre.
- Els Serveis adreçats als adolescents i joves sembla que de moment només funcionen a Barcelona i a Girona.
- Els Serveis de Centre Socioeducatiu Diürn són els més presents a tot el territori de Catalunya, amb una concentració majoritària a Barcelona. D'altra banda, també es mantenen com a línia estratègica els Programes preventius d'intervenció socioeducativa diària que es duen a terme en el marc dels esports. Per això, especialment en el marc de l'Educació 360, es necessita la retroalimentació i la interdependència del SIS i CO amb les entitats de l'associacionisme i del lleure educatiu.

Amb relació als equips del SIS i els CO, els equips estan formats per professionals titulats/ades en Educació Social, Psicologia, Pedagogia, o amb estudis d'Integració Social. També cal destacar la presència de persones voluntàries, especialment en els recursos d'entitats socials.

Pel que fa a la cooperació i la relació entre les organitzacions vinculades a la FEDAIA, principalment es genera des del treball en xarxa i en el marc de les comissions de treball. També, des del desplegament del programa ProInfància de la Fundació «La Caixa» i en el marc de comissions territorials, o dins de xarxes locals més concretes, si bé la FEDAIA està vinculada amb organitzacions del tercer nivell com ara la Confederació, la Taula del Tercer Sector, Eurochild (xarxa europea) i la Plataforma de Organizaciones de la Infancia (Estat espanyol). També existeixen altres espais i plataformes que agrupen CO com la Plataforma Salesiana, la Xarxa Centres Socioeducatius de la Fundació Pere Tarrés...

Activitats educatives

El projecte marc del servei de CO o SIS generalment és elaborat per l'equip educatiu de serveis socials o de l'entitat socioeducativa en les quals s'emmarca el projecte segons les línies estratègiques proposades per la DGAIA. El CO habitualment funciona en un horari de tarda de manera complementària als centres educatius, de dilluns a divendres, i ocasionalment en dissabte. Tot i això, també ofereix algunes activitats especials en altres moments de l'any, com ara el casal de vacances o colònies grupals per a final de curs i participa a nivell comunitari, per exemple, en festes i esdeveniments populars.

En general el CO desenvolupa una proposta d'activitats que té a veure amb l'acolliment i la convivència, el desenvolupament integral de la personalitat i la socialització dels infants i adolescents. Així, d'una banda, facilita la consolidació dels hàbits bàsics, incideix en l'adquisició i el reforç dels aprenentatges bàsics i l'esbarjo, a la vegada que ofereix un acompanyament individual per tal de compensar les deficiències socioeducatives i fomentar la inclusió i participació dels infants i adolescents en el marc de la igualtat d'oportunitats. El CO desplega també accions de treball grupal i familiar, en coordinació i cooperació amb la xarxa comunitària i el teixit associatiu del territori on s'ubica, i es fonamenta en el treball conjunt amb serveis socials. Així doncs, potencia la integració i inclusió de l'infant i adolescent en activitats socials, lúdiques i/o esportives del seu entorn, amb la finalitat de treballar processos de normalització al mateix territori.

En tot cas, pel que fa al programa i la tipologia de les activitats, s'observa que la majoria de CO desplega accions i iniciatives amb un vessant comunitari, familiar i individual. Per això, les activitats habituals tenen a veure, per exemple, amb el reforç escolar i els hàbits d'estudi, l'esbarjo i el lleure, els hàbits saludables i d'educació emocional, o la parentalitat positiva, entre d'altres. En aquest context, els agents clau assenyalen els esforços que adrecen des del servei per tal de contribuir a l'èxit educatiu i a la circulació social dels infants i adolescents, o com des de fa anys es

complementa la dinàmica quotidiana amb un espai dedicat al berenar, que en la majoria de casos proporciona el mateix centre.

Participació en les activitats

Segons dades de l'*Anuari Estadístic de Catalunya* (2018), es detecta un increment progressiu de places als CO, si es té present que l'any 2012 només n'hi havia disponibles 7.583 places segons dades recollides per la mateixa DGAIA al Mapa de Recursos (2016: 24). Tot i això, els agents clau no han facilitat dades concretes relacionades amb la participació dels infants i les famílies als CO, i, per tant, caldria aconseguir informació complementària respecte d'això. D'altra banda, el nou model de SIS pretén atendre la diversitat de perfils i els diferents graus de risc segons les necessitats/mancances familiars i infantils detectades, des de la participació activa i la corresponsabilitat de tots els agents, mentre que fa possible també amb les famílies un treball individual i grupal. En tot cas, els agents clau assenyalen que és igual d'important realitzar un treball de sensibilització adreçat a la ciutadania perquè els CO o SIS siguin percebuts com a equipaments i serveis comunitaris oberts al barri, incidint en el seu aprofitament per a tota la població infantil i adolescent del municipi, i no només per a aquells que viuen en situació de desavantatge o risc social.

L'accés a les activitats

En general des del CO o el SIS, per tal de facilitar la circulació social dels infants i adolescents, desenvolupen activitats fora del servei, amb tutorització i seguiment de l'equip educatiu del CO.

Els agents clau informem que hi ha una part dels infants que es manté constant durant el curs, encara que el nombre d'infants s'incrementa quan arriben les activitats d'estiu. Tot i això, només una part dels serveis funcionen en època de vacances escolars i caldria fer un recull de dades d'aquells que es troben actius, de com s'organitzen els equips per donar cobertura al servei, per exemple.

Un debat actual amb relació a aquest aspecte és si la totalitat dels participants d'aquests serveis han de ser derivats pels serveis socials bàsics o en poden tenir altres vies d'accés, com ara que els mateixos centres identifiquin l'infant i/o bé que siguin espais normalitzadors amb infants de procedència diversa on les famílies decideixen la participació dels infants.

Factors clau que en faciliten l'accés

Pel que fa a l'ocupació de places del CO o el SIS, la proposta d'atenció per part de DGAIA és del 60-70 % de població derivada per serveis socials i un 30-40 % d'accés directe o derivada dels centres educatius o altres serveis del territori amb els quals es treballa en coordinació.

El servei es tipifica com a prestació garantida i com a recurs de serveis socials, per això no comporta cap tipus de quota d'accés. Però tot i la inversió dels ajuntaments, els agents clau argumenten que hi ha una important mancança de recursos públics amb relació als CO o SIS, per això les entitats gestores tenen programes propis solidaris, o concertats amb altres fundacions, per facilitar l'accés dels infants, adolescents i joves als programes. Per exemple, l'any 2017, la FPT va atorgar 8.002 ajuts, dels quals una part important pertanyia al programa de Proinfància de la Fundació «La Caixa» amb un pressupost de 266.645 euros, i també va gestionar 2.897 beques per a infants dels centres socioeducatius. Així, en el marc de l'Educació 360, les administracions públiques han de seguir cercant canals de cobertura econòmica per a les famílies i infants que participen en els CO o SIS en el marc de la prevenció primària i la normalització.

Un aspecte clau amb relació a aquest servei és la dotació per part de les administracions públiques. Existeixen diversitat de models de finançament, alguns dels quals es renoven any rere any i, per tant, no permeten una suficient estabilitat dels equips professionals ni dels mateixos participants.

Encaix entre necessitats i oportunitats existents

Pel que fa a la Xarxa actual dels Centres Oberts a Catalunya, la DGAIA (2017) informa que hi ha 26 comarques sota l'objectiu de cobertura, 17 comarques amb una cobertura superior i també algunes que no disposen de cap tipus de servei d'aquestes característiques, com ara l'Aran, el Moianès, el Pallars Jussà i el Pallars Sobirà, el Priorat, o la Terra Alta.

En aquesta línia, segons dades oficials (Mayoral, 2017), i en el marc d'Educació 360, cal respondre fins a quin punt hi ha una cobertura eficient des de les administracions davant del fet que el 73 % de població de 0 a 17 anys de Catalunya es troba a la província de Barcelona, especialment a l'entorn metropolità. També cal tenir present que la major densitat de població es concentra en algunes comarques que superen de llarg la mitjana catalana com ara: el Baix Llobregat (332,56 %), el Vallès Oriental (319,05%), el Maresme (214,44 % i el Tarragonès (255,29%). D'altra banda, amb relació als nivells de desigualtat, s'identifica com a prioritat atendre les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Penedès, el Baix Ebre, el Baix Camp, l'Alt Empordà, el Garraf, el Maresme i el Montsià.

Aproximadament la població de referència pels SIS a Catalunya és de 1.390.956 infants i adolescents, d'edats entre els 0 i els 17 anys (Mayoral, 2017: 26). En aquest context, es pretén un primer objectiu de cobertura mínima del 6,52%, és a dir 9.069 infants i adolescents a tot Catalunya. Pel que fa als infants de 0-3 anys es vol arribar a 1.953 nens i nenes. En els serveis d'atenció diürna es vol arribar a atendre 6.220 infants de 4-15 anys, i 894 adolescents de 16 a 18 anys. En tot cas, la DGAIA preveu que 32 comarques puguin disposar d'un servei de SIS itinerant combinat amb dispositius diürns, i fer efectiva la prestació dels serveis diürns en 10 comarques més.

D'altra banda, quan es pensa en l'encaix de la demanda i l'oferta, cal vetllar també pel desplegament dels «Programes preventius d'intervenció socioeducativa diària» en el marc dels esplais. Valorar si la connexió i la interdependència amb l'associacionisme i el lleure educatiu es fa amb

prou recursos i amb les condicions necessàries per garantir la igualtat d'oportunitats. En especial en el marc de l'Educació 360, cal que les administracions locals i autonòmica, dotin de recursos econòmics i donin suport a les entitats del lleure educatiu que despleguen aquests programes diaris amb l'objectiu de garantir la igualtat d'oportunitats allà on l'oferta de CO o SIS és insuficient o inexistent.

A més, cal tenir present que alguns ajuntaments en la licitació proposen que els equips estiguin formats per integradors/ores socials i monitors/ores de lleure, sense arribar a tenir cobertura econòmica per a la contractació de professionals de l'àmbit de l'educació social, per exemple. S'observa, doncs, una contradicció que toca directament la qualitat del servei, i a nivell popular és un dels factors que fa difícil delimitar els CO d'alguns territoris d'altres espais o recursos de lleure i reforç escolar, tant per les seves funcions com en la població atesa.

Xarxa i coordinació amb l'Administració

Interrelació i treball en xarxa en la lògica de l'Educació 360

Els CO i els SIS s'encaixen de ple en la lògica de l'Aliança Educació 360. Amb relació al lleure educatiu, es coordinen i es nodreixen del teixit associatiu del territori i fan un treball conjunt i en xarxa, amb una participació activa des de diferents plataformes vinculades als àmbits educatiu, comunitari, de serveis socials, entre d'altres. Així doncs, el treball en xarxa garanteix les coordinacions vinculades a l'acció directa amb l'infant, l'adolescent i la seva família, les vinculades amb els serveis més propers com ara l'escola o el CAP, i la coordinació en accions globals del territori i amb relació a altres recursos d'infància. D'altra banda, les entitats de lleure educatiu i d'acció social que gestionen aquest tipus de servei també formen part de les organitzacions de segon i tercer nivell esmentades anteriorment.

Coordinació amb l'Administració

En general els SIS i els CO treballen en coordinació amb l'administració en tots els nivells. D'altra banda, els canals habituals per enfortir la interrelació entre els serveis, són les xarxes i plataformes, com per exemple la Taula del Tercer Sector. Tot plegat, en el marc dels acords ciutadans i amb el suport i l'especialització d'entitats de tercer nivell en l'atenció i protecció a la infància i l'adolescència.

En el marc de l'Educació 360, doncs, les administracions haurien de garantir el finançament dels CO fins al desplegament efectiu del model del SIS fins que per part dels ajuntaments sigui efectiu i els nous serveis formin part de la Cartera de serveis socials.

Si bé els agents clau assenyalen que les principals dificultats de coordinació tenen a veure amb l'estructura de finançament de l'entitat, especialment quan s'ha d'incloure les famílies en la participació dels programes d'acció però el barem econòmic només té en compte els infants i adolescents en risc, o la concertació de places no inclou el cost del material necessari per al desenvolupament de les activitats.

Conclusions i recomanacions

L'infant, adolescent i jove al centre dels programes i serveis de lleure educatiu. Caldrà tenir en compte els seus interessos, preocupacions i participació.

En el lleure educatiu, igual que en altres espais on els infants i adolescents es desenvolupen, el centre de les planificacions i de les accions educatives son els mateixos infants i adolescents. Des d'aquesta perspectiva, els infants i adolescents són considerats ciutadans, coneixedors dels seus problemes i protagonistes de les seves decisions i, des d'aquesta visió, s'orienten els programes i serveis de lleure educatiu. Els espais de lleure, especialment els esplais i agrupaments escoltes, sempre han

promogut l'autonomia i la capacitat de decisió dels participants, mitjançant estructures i activitats que requereixen un rol actiu i protagonista per part del mateix infant. Per contra, en altres contextos educatius (família, escola...) marcats més pel currículum o per dinàmiques familiars socialment establertes, aquest protagonisme no és un aspecte tan rellevant en les seves actuacions. En aquest sentit, l'Educació 360 pot transferir aquesta mirada i praxis, on l'infant i l'adolescent esdevé el centre de l'actuació educativa, a altres àmbits educatius, amb la qual cosa s'afavoreix que els infants puguin gaudir d'espais de decisió sobre aspectes essencials de la seva vida. Així mateix, malgrat que per als espais de lleure la consideració dels interessos, preocupacions i la participació dels infants esdevinguin aspectes clau de la seva actuació educativa, estudis recents mostren que encara cal seguir millorant en models de participació més proactius. De cara a fer-ho possible, es requereixen estratègies metodològiques, com el treball per projectes entre d'altres, on els educadors posin en pràctica aquestes competències, la qual cosa millorarà així l'acció educativa.

És especialment necessari, des d'aquesta mirada, pensar en la població adolescent amb necessitats específiques, en procés d'identificació, i que requereix de la vivència de noves experiències on reforçar la seva identitat. Caldrà oferir, per tant, espais de creació i comunicació des de diferents llenguatges artístics com la música, el teatre o les arts plàstiques així com també des de l'esport no competitiu, com a fórmula de joc i de gaudir en grup. Aquestes pràctiques i experiències poden esdevenir un marc significatiu perquè els adolescents i joves es puguin sentir reconeguts socialment. Des de l'Educació 360 caldrà apostar per la innovació en la generació de propostes de lleure creatives i d'experimentació, que puguin connectar amb les necessitats i preocupacions dels adolescents, posant especial atenció a ajustar els recursos de les comunitats i els talents adolescents, així com promoure un treball en xarxa entre els instituts, els punts d'informació juvenil i el teixit associatiu local.

També, amb relació a la població adolescent, caldrà generar espais autogestionats i participatius, la qual cosa possibilita experiències de lleure alternatives, on els mateixos participants dissenyen els projectes i s'hi identifiquen. Des de l'Educació 360 serà important promoure la presència d'educadors que esdevinguin referents en el procés educatiu dels joves, amb capacitat de connectar amb els seus interessos i amb els seus llenguatges, de manera que es doni continuïtat i estabilitat als projectes.

Finalment, assenyalar que l'educació en valors sempre ha estat un aspecte essencial en l'educació en el lleure, educació en la qual caldrà seguir treballant de forma intensa. Només amb l'educació no es poden resoldre tots els reptes de desenvolupament, però una visió més humanista de l'educació pot contribuir a trobar un nou model d'atenció a les persones, guiat per la gestió mediambiental i per la cerca de pau, inclusió i justícia social.

L'accessibilitat i l'equitat han d'estar garantides en la totalitat d'escenaris del lleure educatiu, i s'ha de promoure la inclusió i l'atenció a la diversitat.

El lleure és un dels àmbits educatius on actualment més incidència tenen les desigualtats econòmiques d'accés, per l'escassetat de polítiques compensadores i per les mesures de contenció de la despesa, aplicades per les administracions públiques en la conjuntura de crisi econòmica, aspectes que s'han traduït en increments de les quotes o reducció de la qualitat de les activitats oferides (Síndic de Greuges, 2014). Les famílies pobres no disposen dels recursos necessaris per invertir en activitats de lleure enriquidores que formen part consubstancial, al costat de les hores lectives, de l'experiència educativa dels infants de famílies benestants, experiències d'enriquiment a través de les quals s'enforteixen competències i es desenvolupen els seus talents (Duncan i Murnane, 2014). Les classes mitjanes recorren més a aquest tipus d'activitats complementàries, socioculturals i extraescolars, fonamentalment per tres tipus de raons:

- a) Resolen problemes de conciliació de la vida en llars de doble ingrés.
- b) Poden pagar-les (cal no oblidar que bona part d'aquestes activitats costen diners).
- c) Tenen una major consciència dels beneficis que aquestes activitats procuren als seus fills i filles i estan més disposats a sufragar-les.

Amb relació a aquestes situacions socioeconòmiques, hi ha algunes propostes que s'estan fent respecte d'això, però que cal seguir potenciant i incrementant. Són propostes on l'Educació 360 pot desenvolupar un paper especialment actiu i impulsor, concretament ens referim a mesures com ara:

- **La contribució en el disseny i l'aplicació de plans integrals contra la pobresa infantil**, que incloguin el lleure educatiu, juntament amb les estratègies d'ensenyament, el suport a les famílies en la criança dels fills i de conciliació de la vida laboral i familiar, la protecció de la infància, salut, residència i participació política. Serà important, per tant, promoure la implementació de beques especials per garantir l'accés de tots els infants a sortides i activitats de lleure. També caldrà posar en marxa polítiques actives, destinades a evitar l'exclusió social en el lleure, o una excessiva especialització de la xarxa. Existeix el risc de crear uns serveis de lleure per a aquells grups socials que no poden costejar les seves activitats, segregats de la resta de la comunitat. Cal que les administracions públiques garanteixin l'exercici dels drets dels ciutadans, alhora que les entitats han d'actuar decididament en favor d'ambdós principis. En aquest sentit, l'Educació 360 pot afavorir el desenvolupament i l'establiment de mesures que permetin la participació dels infants en situació de vulnerabilitat en les activitats que s'ofereixen en la comunitat i des de la comunitat.
- **La superació del discurs de restricció econòmica**, vinculada a la fallida de l'Estat de Benestar i de la recessió econòmica, cercant noves vies per a la dotació logística d'activitats de lleure educatiu

que treballen per la inclusió comunitària. S'han d'idear mecanismes per reforçar el teixit associatiu i fer factible l'accés de tots els infants a les activitats extraescolars, l'espai migdia i garantir la implementació local d'equipaments com les ludoteques, i recursos com els CO i els SIS. En aquest context, cal fer participis les grans empreses i les macroorganitzacions davant la lluita contra la pobresa infantil i l'abordatge de les situacions de vulnerabilitat i desigualtat, així com a l'hora d'establir mecanismes i respostes globals per evitar-ne la cronificació.

- **El desenvolupament d'un treball conjunt** des de les escoles, els serveis socials o els centres de salut, per donar a conèixer a les famílies els recursos i els serveis de lleure educatiu. Aquesta promoció és especialment necessària per a les famílies nouvingudes, provinents de cultures o d'entorns sense una tradició d'educació en el lleure. Cal destacar l'existència de projectes com la prescripció social (PrS), on els metges de l'atenció primària poden derivar els pacients a activitats de caire comunitari (tallers culturals, activitats esportives...) amb l'objectiu de promoure la participació comunitària, reduint l'aïllament social i millorant la salut mental, així com la qualitat de vida dels ciutadans. L'Educació 360 podrà connectar amb els diferents agents per establir sistemes de comunicació eficaços que garanteixin l'accés a la informació.
- **La realització de projectes d'educació inclusiva** en el marc del lleure educatiu. La inclusió entesa com a efecte de la participació en activitats i entitats de lleure educatiu, però també la inclusió com a perspectiva des de la qual es planteja que aquestes activitats siguin inclusives, és a dir: on s'accepti la diversitat i la diferència com a valor, i que les activitats que es realitzin possibilitin la participació de totes les persones, sense discriminació de cap tipus (Madariaga, 2004). La importància que totes les persones puguin ser valorades i tenir veu, partint de les capacitats individuals. Estem parlant d'activitats, per tant, que fomentin la participació i la

comunicació de col·lectius com en el cas de la diversitat funcional, que normalment veuen dificultades en aquesta participació (Fantova, 2004) (Alonso i Artetxe, 2019). Especialment important amb relació a l'educació inclusiva és el treball amb dues poblacions, en el marc del lleure educatiu:

- Amb relació a les poblacions migrants, des de les entitats de lleure educatiu i els dispositius socioculturals, caldrà apropar-se més i millor a conèixer la realitat d'aquestes persones que provenen de processos migratoris, oferint espais de diàleg des dels quals construir estratègies conjuntes, coneixent-ne les cosmologies, no tractant els immigrants com a un únic col·lectiu ja que cada cultura té característiques pròpies, trencant prejudicis i sent tolerants amb les diversitats etnoculturals. Diversos estudis mostren que les activitats en què prenen part adolescents migrants contribueixen al seu desenvolupament interpersonal, establint relacions amb més persones i, a canvi, també ajuden a ampliar les xarxes socials dels mateixos subjectes (Eccles i Templeton, 2002). També les activitats extracurriculars que es produeixen a través de l'oci i el lleure educatiu esdevenen especialment importants per a la seva inclusió en la societat d'acollida (Blomfield i Barber, 2011). Així mateix, s'han destacat els beneficis que té participar en activitats d'oci i lleure amb relació a la cohesió social (Baker i Cohen, 2008; Ortega i Bayon, 2014; Garcia-Roca, 2004; Aranguen, 2012) i a la qualitat de vida de les persones i dels territoris (Marchesi, Tedesco i Coll, 2011; Casas, 2012).
- Amb relació als infants, adolescents i joves amb necessitats educatives especials i amb diversitat funcional, cal seguir generant escenaris d'inclusió proparticipativa des de la proximitat. És imprescindible seguir realitzant tasques de sensibilització, evitant la discriminació, alhora que cal establir recursos econòmics públics suficients i garantir mecanismes de suport a les famílies, especialment en entorns rurals, i en el cas dels adolescents i joves que ja no tenen la cobertura de l'escola pel que fa al lleure educatiu.

- En territoris on no existeixen espais ni agrupaments escoltes és important que s'**incentivi l'associacionisme infantil i juvenil**, a través d'accions com, per exemple, comptar amb joves de la comunitat com a principals promotors d'aquesta iniciativa. En aquest sentit, caldrà detectar i promocionar joves que viuen al territori, oferint-los formacions i suport tècnic per tal de facilitar la sostenibilitat dels projectes i la vinculació dels infants i les famílies a aquestes propostes educatives. Un exemple d'incentivació en els territoris des de les administracions públiques és el programa Baobab, de l'Ajuntament de Barcelona que, conjuntament amb les entitats de base, volen donar resposta a les necessitats educatives detectades als barris d'acció prioritària del Pla de Barris. Unes propostes que podrien també disposar de la complicitat de les entitats de segon nivell.

La UNESCO (2015) ens proposa repensar l'educació i, per tant, en el nostre cas, repensar el lleure educatiu. Repensar-lo implica recontextualitzar l'educació com un bé comú i com una responsabilitat compartida entre la societat civil, l'estat i el mercat, aplicant-hi criteris d'equitat i d'igualtat d'oportunitats on l'Educació 360 esdevé un espai idoni des d'on revisar i actualitzar aquests plantejaments.

La transversalitat per a la construcció de propostes educatives integrals i integrades, en el marc del lleure educatiu.

Les administracions públiques, especialment les d'àmbit local, tenen un paper protagonista en l'articulació de polítiques inclusives i transversals. Una transversalitat que es tradueix en la necessitat de generar experiències de lleure educatiu que incorporin diverses dimensions de les persones i que articulin diferents àrees de desenvolupament com l'esport, les arts, les relacions socials, la participació, la cooperació o el compromís ciutadà i social. Des d'aquesta perspectiva l'Educació 360 pot generar xarxes de col·laboració entre les persones, el teixit associatiu i les

administracions, de manera que es fomenti una ciutadania activa i compromesa pel bé comú.

El treball transversal entre els diferents departaments i/o àrees de les administracions públiques permet, a més, un millor aprofitament dels recursos públics, una millor identificació de les necessitats d'infants i joves. Per exemple, el treball conjunt entre serveis socials i joventut o cultura pot facilitar que els professionals puguin detectar necessitats i connectar la població amb els recursos i els equipaments de lleure (centres cívics, ludoteques, biblioteques...) per tal d'afavorir una major integració en aquests recursos, on podran desenvolupar-se i generar noves relacions.

Potenciar experiències de lleure per a tota la ciutadania esdevindrà una oportunitat per a la generació de capital humà. La inversió des de les polítiques públiques en serveis i recursos de lleure educatiu permetrà comptar amb persones compromeses que des d'àrees de coneixement diverses construiran la vida comunitària i establiran espais d'ajuda i cooperació entre iguals. Un capital humà fort possibilita una corresponsabilitat en els afers comuns i repercuteix en la construcció de noves polítiques sorgides i impulsades des de la mateixa ciutadania, iniciatives, per tant, ajustades a les necessitats i motivacions de la població.

Dur a terme actuacions com les esmentades requereix una major inversió des de les administracions públiques en els recursos i serveis de lleure. Són recursos que es concreten en ajuts directes als infants, adolescents i joves i les seves famílies, mitjançant beques que hi possibilitin l'accés; també recursos per millorar els canals de comunicació de manera que es promogui la democratització del lleure, especialment entre els infants i famílies que no han viscut aquestes experiències educatives i que en molts casos no les coneixen. En el cas de famílies en situació de vulnerabilitat que participen en els centres oberts o serveis d'intervenció socio-educatives o que són ateses pels serveis socials, els seus professionals poden ser un bon canal de transmissió dels beneficis d'aquestes activitats.

També caldrà que des de les administracions públiques s'ofereixin recursos per dignificar espais i locals on portar a terme l'activitat de lleure, de cara a afavorir una millor qualitat educativa. Disposar d'espais adequats pot contribuir a crear climes educatius més eficients i a dignificar aquest sector educatiu.

Des de l'Educació 360 caldrà, per tant, activar i promoure estructures de coordinació, per fomentar entre professionals i agents de la comunitat estructures estables per a la transmissió d'informació sobre els recursos i serveis de lleure, creant alhora materials que ajudin al seu coneixement.

El lleure educatiu com a activador de comunitats, afavoridor de participació social i promotor de cohesió social.

Davant d'una societat complexa, diversificada i amb desigualtats socials, es fa necessari recuperar el territori, el barri, els entorns propers de relació així com la construcció de xarxes de suport per a les persones. I en aquest sentit, les entitats de lleure són especialment constructores de cohesió social i d'activació comunitària. Cal destacar també que el seu arrelament al territori i la seva capacitat de construir i participar en la cultura local afavoreix la creació i la construcció de relacions i xarxes veïnals, la qual cosa ajuda a millorar la convivència —convivència entre diferents cultures, entre diferents generacions i entre diferents pensaments i creences. Xarxes especialment importants per a aquelles persones i famílies més vulnerables, que requereixen una major atenció personal i comunitària. El lleure educatiu esdevé, per tant, un espai i un context privilegiat per connectar persones, programes, institucions i cultures, de manera que l'Educació 360 esdevé una oportunitat per seguir promovent el lleure educatiu com a espai de participació i d'activació comunitària, a partir de les seves mesures i principis.

Des dels seus inicis, els centres de lleure educatiu han estat espais idonis on aprendre i practicar la participació social. Les assemblees, els debats, la realització de projectes, la vida grupal, entre d'altres, són metodologies

i estructures que afavoreixen aquest aprenentatge i aquesta pràctica. Hi ha estudis que mostren aquest fet. Són estudis que confirmen que quan els infants han viscut aquestes experiències des de petits, incorporen aquests aprenentatges i aquestes pràctiques en els seus espais de vida quotidiana i en la seva vida professional. Un estudi recent, portat a terme per investigadors de la Universitat de Barcelona i de la Universitat Ramon Llull (Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, Cifre-Mas, 2014) mostra com entre els joves que van participar quan eren infants en experiències de lleure, un 93,7% manifesten que haver participat en aquestes activitats els havia influït de forma intensa en les seves vides, xifra molt superior a la de la resta de grups (escola un 86,4% i consells infantils un 35,5%). Una possible raó per explicar aquesta notable diferència podria referir-se al major grau de voluntarietat present en les entitats d'educació en el lleure i potser que allò que un pot escollir de forma voluntària té un major poder de repercussió genuïna en un mateix que allò que ja ens ve donat.

També, cal fer referència a com la pràctica de la participació afavoreix que els infants i joves desenvolupin un model de ciutadania amb capacitat de mobilització i activisme social, especialment:

- a) Construïnt associacionisme.
- b) Promovent espais de debat i de reivindicació social i política.
- c) Desenvolupant rols i funcions mediadores entre la ciutadania i les administracions. Destaquem projectes com els que porten a terme la Fundació Marianao o l'Associació Educativa Ítaca en el marc del projecte Intervenció Comunitària Intercultural (ICI), que mitjançant activitats comunitàries permeten als joves aportar els seus sabers a la comunitat a partir de:
 - Cursos i exhibicions de hip-hop o grafitis...
 - Participació dels joves en espais de debat sobre qüestions relacionades amb els barris com la salut comunitària o la interculturalitat i diversitat cultural i religiosa..., entre d'altres.

Però, malgrat el lleure educatiu és un espai privilegiat per desenvolupar i promoure la participació social i per activar xarxes, posant en contacte persones, cultures i creences, també cal tenir present i considerar, per part de tots els agents educatius i estaments polítics, que la participació és quelcom que cal aprendre i practicar. L'Educació 360, a través de la sistematització de coneixements i metodologies, pot ser promotora d'aquestes pràctiques i processos. En aquest sentit, es fa necessari seguir promovent, en el marc de les entitats de lleure educatiu conjuntament amb altres actors socials (AAPP, famílies, escola, etc.) l'aprenentatge i la pràctica de les competències participatives i ciutadanes. Desenvolupar, per tant, aquestes competències implica posar en pràctica un conjunt d'accions com, per exemple, la realització d'una adequada i rigorosa planificació educativa de la participació, la formació dels educadors i dels mestres en tècniques i metodologies participatives, el desenvolupament de projectes i accions que facin possible l'experimentació de la participació en entorns reals, etc. En aquest sentit, també és especialment significatiu seguir promovent, des del suport de les AAPP i d'altres agents, el contacte i la relació dels infants amb els monitors i caps —joves i adults referents— de manera que aquesta relació esdevé una experiència genuïna de modelatge, de vivència i d'aprenentatge de valors cívics i solidaris, així com també un aprenentatge directe i viu d'un model de ciutadania activa i compromesa pel bé comú.

Especialment important per a la promoció de la cohesió social és el treball en xarxa per interconnectar i crear sinergies entre tots els agents de la comunitat: administracions públiques, associacionisme, tercer sector i empresa privada. Treball en xarxa que haurà de centrar la seva actuació especialment en el desenvolupament integral dels infants i adolescents i no tant en les funcions i rols dels diferents agents i serveis. En aquest sentit, l'Educació 360 esdevé una excel·lent oportunitat per promoure i activar sistemes de coordinació i de treball conjunt entre les diferents instàncies educatives. És important que tots els agents de la comunitat (salut, educació, cultura, serveis socials...) treballin de forma conjunta, reconeixent-se mútuament i actuant com a guies que ajuden els nens

i joves a desenvolupar-se, promovent l'actitud contínua d'aprendre a aprendre i el desenvolupament de competències fonamentals. Existeixen experiències reeixides de treball conjunt, com ara els centres d'esplai d'atenció diària o centres oberts que evidencien el valor d'aquest tipus de treball conjunt i corresponsable (Síndic, 2014). També caldrà que les administracions públiques promoguin la participació de les entitats de lleure en les estructures de coordinació en l'àmbit educatiu general (com els consells escolars municipals, les taules territorials, les comissions socials, etc.) (Síndic, 2014).

El lleure educatiu com a espai per al desenvolupament de competències acadèmiques, d'ocupabilitat i participatives. Cal avançar en el seu disseny i avaluació.

El lleure educatiu permet el desenvolupament de competències acadèmiques, d'ocupabilitat i participatives, fruit de processos de formació integrals i holístics. El lleure esdevé per als infants i joves un espai controlat i, a la vegada, lliure, on poden fer emergir les seves capacitats, exercint-les i, perfeccionant-les, amb l'acompanyament d'un adult-referent. Algunes d'aquestes competències seran útils per a la vida acadèmica i professional dels joves, tal com mostren els resultats de l'estudi *Competencias clave desarrolladas en el tiempo libre educativo relevantes para el éxito escolar y la mejora de la ocupabilidad juvenil* (2018), desenvolupat per la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés-URL. El lleure educatiu contribueix a la millora de les competències com la presa de decisions i la resolució de problemes, la flexibilitat i el treball en equip.

L'Educació 360 pot contribuir a sensibilitzar educadors, famílies i la societat en general dels beneficis que la pràctica del lleure educatiu pot aportar al desenvolupament d'aquestes competències. Concretament, serà important donar suport i promoure avaluacions i recerques que posin en valor els efectes que les experiències de lleure produeixen en els infants i joves, tant en l'àmbit acadèmic com en el laboral, així com també en la vivència i la pràctica de les competències participatives. També

caldrà dissenyar formacions i produir materials pedagògics adreçats a educadors, que facilitin la planificació i l'aplicació d'estratègies metodològiques per a l'assoliment d'aquestes competències. Sensibilitzar l'escola, els centres educatius i l'àmbit empresarial sobre els beneficis que l'educació en el lleure aporta per al desenvolupament d'aquestes competències, esdevé una tasca d'especial rellevància on l'Educació 360 pot incidir.

El reconeixement del lleure educatiu per part de tots els agents de la comunitat. Un repte a desenvolupar.

L'Educació 360 pot afavorir una ampliació de mirada pel que fa al reconeixement del lleure educatiu com un àmbit, cada vegada més important, de desenvolupament dels infants i joves. Concretament, caldrà posar l'atenció en una sèrie d'aspectes on el lleure educatiu és necessari que pugui avançar, però que requereix el suport de les administracions públiques i altres àmbits educatius, mitjançant l'increment de mesures que ho facin possible. Tot seguit assenyalarem algunes mesures i propostes a considerar.

- En primer lloc, caldrà avançar en la qualitat dels projectes de lleure educatiu, mitjançant accions com:
 - a) La qualificació i continuïtat dels educadors i els càrrecs directius.
 - b) La formació bàsica i continuada de monitors i directors de lleure educatiu i d'animadors socioculturals.
 - c) L'establiment d'indicadors d'avaluació per veure l'evolució de les activitats i el seu impacte, per valorar els canvis generats en les persones i en les comunitats.
 - d) La realització d'estudis i investigacions que puguin també incidir en les polítiques públiques, que garanteixin un accés més igualitari i de qualitat.

- En segon lloc, també caldrà establir ponts i llaços entre els diferents àmbits educatius, especialment en el context escolar. L'Educació 360

pot ampliar els punts d'anàlisi entre l'escola i el lleure, aportant reflexions i pràctiques que puguin afavorir la corresponsabilitat i la complementarietat entre les diferents institucions educatives. Aquests llaços són cada vegada més intensos i hi ha un major reconeixement per part de l'escola vers el lleure educatiu, però encara ens trobem amb una realitat que és una mica lluny d'un adequat reconeixement per part de l'escola sobre les contribucions del lleure educatiu als infants i joves en el seu procés d'aprenentatge. En aquest sentit, l'Educació 360 pot contribuir a visibilitzar i a activar aquesta relació, posant en valor com les pedagogies escolars i les pedagogies del lleure s'han influït i enriquit mútuament i també com s'han intercanviat —informalment— mètodes o s'han reelaborat estratègies i recursos presos d'altres tradicions. Sovint els moviments de l'escola activa i de renovació pedagògica han inspirat el lleure educatiu i els mètodes del lleure educatiu s'han incorporat a l'escola.

- En tercer lloc, caldrà donar respostes efectives per part de les instàncies polítiques als dèficits de reconeixement social dels educadors. Un dels principals problemes estructurals que pateix l'àmbit del lleure educatiu fa referència a la rotació dels educadors que han de fer possible el desenvolupament de les activitats. Nombroses entitats de lleure educatiu de caràcter associatiu tenen dificultats per captar i retenir al llarg del temps els educadors voluntaris. I, en aquesta línia, els serveis que funcionen amb educadors contractats també pateixen problemes d'elevada rotació laboral (Síndic, 2014).
- Cal destacar, en quart lloc, la importància de reconèixer les competències que els infants, adolescents i joves que participen en espais de lleure educatiu assoleixen, participant com a nens o com a joves voluntaris en aquests espais i experiències. El món professional cada vegada és més sensible a reconèixer aquestes competències en l'àmbit laboral però encara es necessiten respostes operatives que atorguin valor a aquestes pràctiques, com per exemple, promovent l'acreditació de competències professionals que

posen en valor els aprenentatges assolits en els entorns de voluntariat. En un moment com l'actual en el qual l'emprenedoria, ja sigui social o empresarial, és una realitat cada vegada més present, les entitats de lleure educatiu són espais excepcionals d'experimentació per assumir riscos i provar formes diferents de fer les coses, amb autonomia però també amb l'acompanyament dels educadors. Programes com el *Reconoce*, liderat per la Confederació de Centres Juvenils Don Bosco en col·laboració amb la Federació Didania i ASDE Scouts d'Espanya, posa en valor l'experiència del voluntariat que treballa en l'àmbit del lleure educatiu, per sensibilitzar el teixit empresarial i la societat en general sobre les competències adquirides pel voluntariat i per millorar l'ocupabilitat dels joves.

- Finalment, caldrà seguir treballant, i en aquest sentit l'aportació de l'Educació 360 serà clau, en l'acompanyament als joves que dia a dia s'impliquen de forma voluntària amb les entitats de lleure educatiu, oferint propostes de qualitat als infants i adolescents que hi participen. Un suport que ha de tenir en compte diverses esferes: garantir l'accés als equips on desenvolupar les propostes educatives, disposar de recursos formatius que els permetin adquirir eines tècniques i pedagògiques i, finalment, reconèixer per part de tots els agents i instàncies educatives, socials i polítiques el valor social que aquests joves aporten a la societat i a la construcció de noves ciutadanes.

Bibliografia

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2014). *Baròmetre d'infància i famílies a Barcelona*.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2018). *Memòria de l'Àrea de Drets Socials 2017*. Disponible a: <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/arxiu-documents/memoria-area-drets-socials-2017.pdf> (Consulta: 29/04/2019).

- ALIANÇA EDUCACIÓ 360 (2019). *Competències per a la vida en el lleure educatiu*. Redacció: Alex Muñoz. Edita: Fundació Jaume Bofill. Disponible a: https://www.educacio360.cat/wp-content/uploads/2019/04/Publicaci%C3%B3_360_leure_web.pdf (Consulta: 08/04/2019).
- ALONSO, I. i ARTETXE, K. (Ed.) (2019). *Educación en el Tiempo Libre. La inclusión en el centro*. Octaedro. Barcelona.
- ARANGUREN, L. (2012). «Voluntariado, educación y ciudadanía». *Revista d'Educació Social*, 50, p. 102-112.
- ARMENGOL, C. (2006). *Perspectives de l'educació en el lleure*. Barcelona: Ed. Claret Col·lecció Animació Sociocultural, núm. 28.
- ARMENGOL, C. (2012). *La intervenció en el lleure d'infants i joves: panoràmica de la diversitat*. Educació Social: Revista d'intervenció Socioeducativa, 50, p. 46-68. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/viewFile/255365/342294>
- BAKER, S. i COHEN, B. (2008). «From snuggling and snogging to sampling and scratching: girls' nonparticipation in community-based music activities». *Youth and Society*.
- BLOMFIELD, C. J., i BARBER, B. (2011). «Developmental experiences during extracurricular activities and Australian adolescents self-concept Particularly important for youth from disadvantaged schools». *Journal of youth and adolescence*.
- CASAS, F. (2012). *Calidad de vida y bienestar infantil subjetivo en España* (p. 315). Madrid.
- CONSELL NACIONAL DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA (2019). *Foment de la participació i l'associacionisme juvenil · Reflexions del jovent per als i les professionals de Joventut*. Barcelona. Disponible a: <https://www.diba.cat/documents/95670/214629192/reflexions+pel+foment+de+1%27associacionisme/14b34865-16bd-4ca8-8e1b-ccb9da5c15cd>
- CONSORCI DE BARCELONA (2018). Article «26.679 alumnes de la ciutat reben l'ajut de menjador aquest curs 2018-2019». En data 16 de novembre de 2018. Disponible a: <https://www.edubcn.cat/ca/noticies/detall?50890> (Consulta: 29/04/2019).

- CREU ROJA (2018). «Pobresa intermitent: entre la recuperació i la cronificació». Observatori. 11è estudi. L'Observatori. Disponible a: <http://www.creuroja.org/AP/cm/5745P242L8/Pobresa-intermitent--entre-la-recuperacio-i-la-cronificacio---11e-estudi.aspx> (Consulta: 29/04/2019).
- DUNCAN, G. J. i MURNANE, R. J. (2014). «La creciente desigualdad de ingresos amenaza la educación estadounidense», *Phi Delta Kappan*, vol. 95, núm. 6. Disponible a: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/003172171409500603>
- ECCLES, J. i TEMPLETON, J. (2002). «Actividades extracurriculares y otras actividades extraescolares para jóvenes. Revisión de la investigación en educación», Vol. 26 núm. 1.
- ESTIVILL, J. (2018). *Diagnosi de les entitats de lleure educatiu a la ciutat*. PRISMA. Departament de Joventut. Novembre 2018. Disponible a: https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/ari-us-documents/15-taulalleurejoc_diagnosientitatsassociacionisme.pdf (Consulta: 29/04/2019).
- FEDAIA (2018). Article «La Fedaia treu els centres oberts al carrer». Data: 7 de juliol de 2018. Disponible a: <http://www.fedaia.org/temes/la-fedai-a-treu-els-centres-oberts-al-carrer> (Consulta: 29/04/2019).
- FUNDACIÓ PROBITAS. Disponible a: <https://www.fundacionprobitas.org/ca/what-is-rai> (Consulta: 26/07/2019).
- GARCÍA ROCA, J. (2004). *Políticas y programas de participación social*. Madrid: Editorial Síntesis.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1989). *Decret 219/1989, d'1 d'agost, de delegació de competències de la Generalitat a les comarques en matèria d'ensenyament*. <https://dogc.vlex.es/vid/delegacio-compet-ncies-comarques-mat-ria-36517526>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1991). *Convenció sobre dels Drets dels Infants*. Adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989. Disponible a:

vatori_drets_infancia/destacats_columna_dreta/Convencio_drets_infancia.pdf

GENERALITAT DE CATALUNYA (2009). *Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'Educació (LEC)*. Quaderns de legislació. Núm. 82. Disponible a: http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/normativa/normativa-educacio/lec_12_2009.pdf

GENERALITAT DE CATALUNYA (2013). *Pacte per la infància*. Disponible a: http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematic_s/07infanciaiadolescencia/pacte_infancia__catalunya/pacte_infancia_catalunya__juliol_2013.pdf

GENERALITAT DE CATALUNYA (2015). *Moció 196/X del Parlament de Catalunya sobre menjadors escolars*, aprovada el 16 d'abril de 2015. BOPC 541 (Consulta: 29/05/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2015). *Resolució EMO/1528/2015, de 25 de juny, per la qual es disposa la inscripció i la publicació del III Conveni col·lectiu del sector del lleure educatiu i sociocultural de Catalunya per als anys 2011 a 2016 (codi de conveni núm. 79002295012003)*. DOGC Núm. 6910 - 10.7.2015. Disponible a http://jovecat.gencat.cat/web/.content/_documents/arxiu/vacances_i_estades/caus__esplais__altres_entitats_educacio_lleure/normativa/3r_Conveni_collectiu_sector_lleure_educatiu_anys_2011_2016.pdf

GENERALITAT DE CATALUNYA(2016). *Decret 267/2016, de les activitats d'educació en el lleure en les quals participen menors de 18 anys*, de data de 5 de juliol de 2016. Direcció General de Joventut. Departament de Treball, Afers Socials i Família. DOGC Núm. 7157, Disponible a: http://jovecat.gencat.cat/ca/temes/vacances_i_estades/Activitats_educacio_lleure_Recursos_entitats_empreses/Normativa-dactivitats/index.html

GENERALITAT DE CATALUNYA (2016-2017). *Projecte de llei de contractes de serveis a les persones* Parlament de Catalunya. Disponible a: https://www.parlament.cat/web/activitat-parlamentaria/iniciatives-legislatives/antecedents-llei/index.html?p_id=270285713&format_contingut=D&hr_contingut=PC_EXP_PROJECTES_LLEI (Consulta: 29/04/2019).

- GENERALITAT DE CATALUNYA (2017). *Mapa de Recursos i Serveis de 2016*. Direcció General d'Atenció a la Infància. Departament d'Afers Socials, Treball i Famílies. Juliol 2017. Disponible a: http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/07infanciaiadolescencia/dades_sistema_proteccio/Mapa_Recursos_2016.pdf (Consulta: 29/04/2019).
- GENERALITAT DE CATALUNYA(2017). Moció 155/XI del Parlament de Catalunya, sobre futur decret de menjadors escolars, aprovada el 8 de setembre de 2017. BOPC 511.
- GENERALITAT DE CATALUNYA(2017). RESOLUCIÓ ENS/2197/2017, *de 5 de setembre, per la qual s'obre el procediment de convocatòria pública per a la concessió de subvencions destinades al finançament de despeses de personal dels monitors de menjador, esbarjo i transport dels centres educatius privats concertats d'educació especial*. Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Disponible a: <http://ensenyament.gencat.cat/ca/tramits/tramits-temes/Subvencions-monitors-privats-concertats-ee>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2017-2019). *Ludoteques.cat*. Web especialitzada. Dades relacionades amb les ludoteques. Disponible a: <http://www.ludoteques.cat/ca/> (Consulta: 29/04/2019) Espai per a professionals. Disponible a: <http://espaiprofessionals.ludoteques.cat/> (Consulta: 29/04/2019).
- GENERALITAT DE CATALUNYA(2018). *Anuari Estadístic de Catalunya 2018*. Serveis Socials. Equipaments per a la infància i l'adolescència. Centres i places. Per tipus. Comarques i Aran. Disponible a: <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=852> (Consulta:29/04/2019).
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2018). *Cens d'Entitats Juvenils de la Direcció General de Joventut (DGJ)*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies la Generalitat de Catalunya. Dades obertes a data de 31 de desembre de 2018 i dades a data de 8 de gener de 2019. Disponibles a: http://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/joventut/associacionisme_i_participacio/cens_d_entitats_juvenils/index.html (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2018). *Cens d'Entitats Juvenils de la Direcció General de Joventut (DGJ)*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies la Generalitat de Catalunya. Evolució d'activitats notificades. Període 1981-2018. Disponibles a: http://jovecat.gencat.cat/ca/temes/vacances_i_estades/Activitats_educacio_lleure_Recursoes_entitats_empreses/dades_estadistiques/ (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA(2018). *Les ludoteques del demà. Com les imaginem? Procés d'innovació 2017 de les ludoteques catalanes*. Col·lecció Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària, núm. 1. Disponible a: http://dixit.gencat.cat/web/.content/home/04recursos/02publicacions/02publicacions_de_bsf/09accio_civica_tercer_sector_voluntariat/ludoteques_dema_imaginem/ludoteques_dema_imaginem.pdf (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Anuari Estadístic de Catalunya 2018*. Joventut. Activitats juvenils de vacances. Activitats i assistents. Idescat. Disponible a: <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=812> (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Anuari Estadístic de Catalunya 2018*. Joventut. Entitats juvenils per tipus. Idescat. Disponible a: <https://www.idescat.cat/pub/aec/813> (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Anuari Estadístic de Catalunya 2018*. Joventut. Entitats juvenils Per tipus. Metodologia. Per tipus. Comarques i Aran. Idescat. Disponible a: <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=813&m=m> (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Anuari Estadístic de Catalunya 2018*. Joventut. Instal·lacions. Per tipus. Comarques i Aran. Idescat. Disponible a: <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=811> (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Informe Anual 2018. Direcció General de Joventut (DGJ)*, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies la Generalitat de Catalunya. Disponible a: http://jovecat.gencat.cat/web/.content/_documents/arxiu/vacances_i_estades/caus__esplais_al

tres_entitats_educacio_lleure/dades_estadistiques/Informe_resum-Any-2018.pdf (Consulta: 29/04/2019).

GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Informe d'Estiu 2018. Direcció General de Joventut (DGJ)*, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies la Generalitat de Catalunya. Disponible a: http://jovecat.gencat.cat/web/content/_documents/arxiu/vacances_i_estades/caus_esplais_altres_entitats_educacio_lleure/dades_estadistiques/Informe_resum_estiu_2018_jovecat.pdf (Consulta: 29/04/2019).

MADARIAGA, A. (2004). *Acortando la distancia entre el ocio integrador y el ocio inclusivo. Ocio, inclusión y discapacidad*. Deusto Universidad.

MARCHESI, A; TEDESCO, J. C. i COLL, C. (2011). *Calidad, equidad y reformas en la enseñanza*. (F. Santillana, Ed.) (p. 170). Madrid.

MAYORAL SIMÓ, J. (2017). Document: «*Línies de treball en el desplegament del model de SIS*». Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya. Amb data de 6 d'abril de 2017. Disponible a: http://www.acm.cat/sites/default/files/manual_uploads/comissions/actes_jornades/presentacio_desplegament_model_sis.pdf (Consulta: 29/04/2019).

MORATA, T. (2017). «Els drets 'perifèrics' de la infància». *Diari Ara*. Disponible a: https://www.ara.cat/opinio/drets-periferics-infancia_0_1909609033.html

MORATA, T. i GARRETA, F. (2012). «El lleure com a dinamitzador i/o activador de comunitat/s» *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa* Núm. 50, p. 11-30. Disponible a: <https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/255363/342292> (Consulta: 06/04/2019).

NOVELLA, A.; LLENA, A.; NOGUERA, E.; GÓMEZ, M.; MORATA, T.; TRILLA, J.; AGUD i CIFRE-MAS, J. (2014). *Participación infantil y construcción de la ciudadanía*. Barcelona. GRAÓ.

ORTEGA, C. i BAYÓN, F. (COORDS.) (2014). «El papel del ocio en la construcción social del joven». *Documentos de Estudios de ocio*, 51. Bilbao: Universidad de Deusto.

- PLATAFORMA D'INFÀNCIA DE CATALUNYA (2014). Reptes per a la infància a la Catalunya actual 2012-2014. Disponible a: http://www.tercersector.cat/sites/www.tercersector.cat/files/document_propostes_pin-cat_2012_-2014_0.pdf (Consulta: 27/05/2019).
- PUENTE, A. i RODRIGUEZ, P. (2019). Article: Segregació escolar: la concertada assumeix menys de la meitat dels alumnes pobres que li tocarien». Disponible a: <http://diarieducacio.cat/segregacio-escolarla-concertada-assumeix-menys-de-la-meitat-dels-alumnes-pobres-que-li-tocarien/> (Consulta: 29/04/2019).
- RAVETLLAT, I. i SANABRIA, C. (2016). «La participación social de la infancia y la adolescencia a nivel municipal. El derecho del niño a ser tomado en consideración». *Revista Internacional de Investigación en Ciencias Sociales*, 12. Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5619197>.
- RUIZ DE GAUNA, R. (2012). «L'educació en el lleure a l'inici del segle XXI a Catalunya». *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, núm. 50, p. 68-79. Disponible a: <https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/255367> (Consulta: 06/05/2019).
- SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2010). *La provisió i l'accés als serveis de transport i menjador escolar. Informe extraordinari a Catalunya*. Maig de 2010. Disponible a: <http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2729/transport-idiomes%20amb%20portades%20per%20web.pdf> (Consulta: 29/04/2019).
- SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2014). *Informe sobre el dret al lleure i a les sortides i colònies escolars*. Juny de 2014. Disponible a: <http://www.sindic.cat/site/unitFiles/3687/Informe%20sobre%20el%20lleure%20educatiu.pdf> (Consulta: 29/04/2019).
- SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2018). *Informe sobre els drets de l'infant*. Disponible a: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/5792/Informe%20infancia_18_def.pdf (Consulta: 23/07/2019).
- SOCIAL.CAT «El 27,7% dels nens i nenes a Catalunya viuen en situació de pobresa». *Diari digital l'acció social de Catalunya, a data de 17 d'octubre*

de 2018. Disponible a: <https://www.social.cat/noticia/9031/el-27-7-dels-nens-i-nenes-a-catalunya-viuen-en-situacio-de-pobresa> (Consulta: 06/05/2019).

SOLER MASÓ, P. (2019). *Cent vint-i-cinc anys de les colònies per a infants a Catalunya. La diversificació d'una vivència extraordinària. Educació Social*. Revista d'Intervenció Socioeducativa, núm. 71, p. 129-147. Disponible a: <https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/347526/445912> (Consulta: 06/05/2019).

TRILLA, J. (2012). «Els discursos de l'educació en el lleure». *Educació Social: Revista d'intervenció Socioeducativa*, 50, p. 31-45.

UNESCO (2015). *Repensar l'educació. Vers un bé comú mundial*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya.

Relació de col·laboracions

Sònia Roig i Txus Morata

- Joaquim Parera – Direcció General de Joventut
- Carles Arnal – Servei d'Associacionisme i Educació en el Lleure; Direcció General de Joventut
- Anna García – Programa de Ludoteques i Innovació Social; Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària
- Gené Gordó – Departament d'Educació
- Jaume Vinyals – Departament d'Educació
- Carme Meléndez – Gestió de Serveis a la Comunitat; Direcció General d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa
- Pedro De Haro – Associació de Cases de Colònies i Albergs de Catalunya
- Eulàlia Muntané – Mas del Coll de Dalt; Associació de Cases de Colònies i Albergs de Catalunya
- Pep Montes – Associació Catalana d'Empreses de Lleure, l'Educació i la Cultura

- Sonia Martínez – Federació d’Entitats d’Atenció a la Infància i l’Adolescència
- Mònica Rodríguez – Fundació Pere Tarrés
- Eva López – Fundació Pere Tarrés
- Paula Aguirre – Federació d’entitats de persones amb discapacitat intel·lectual i del desenvolupament a Catalunya
- Eva de la Morera – Federació d’entitats de persones amb discapacitat intel·lectual i del desenvolupament a Catalunya
- Pere Soler – Universitat de Girona
- Xus Martin – Universitat de Barcelona
- Imma Marín – MARINVA
- Rafael Ruíz de Gauna – Fundació Pere Tarrés
- Carles Xifra – Fundació Catalana de l’Esplai
- Caterina Parpal – Minyons Escoltes i Guies de Catalunya
- Robert Castells – Minyons Escoltes i Guies de Catalunya
- Sílvia Luque – Fundació Francesc Ferrer i Guardia
- Maria Asensio – Escola FORCA; Fundació Josep Carol d’Escoltes Catalans